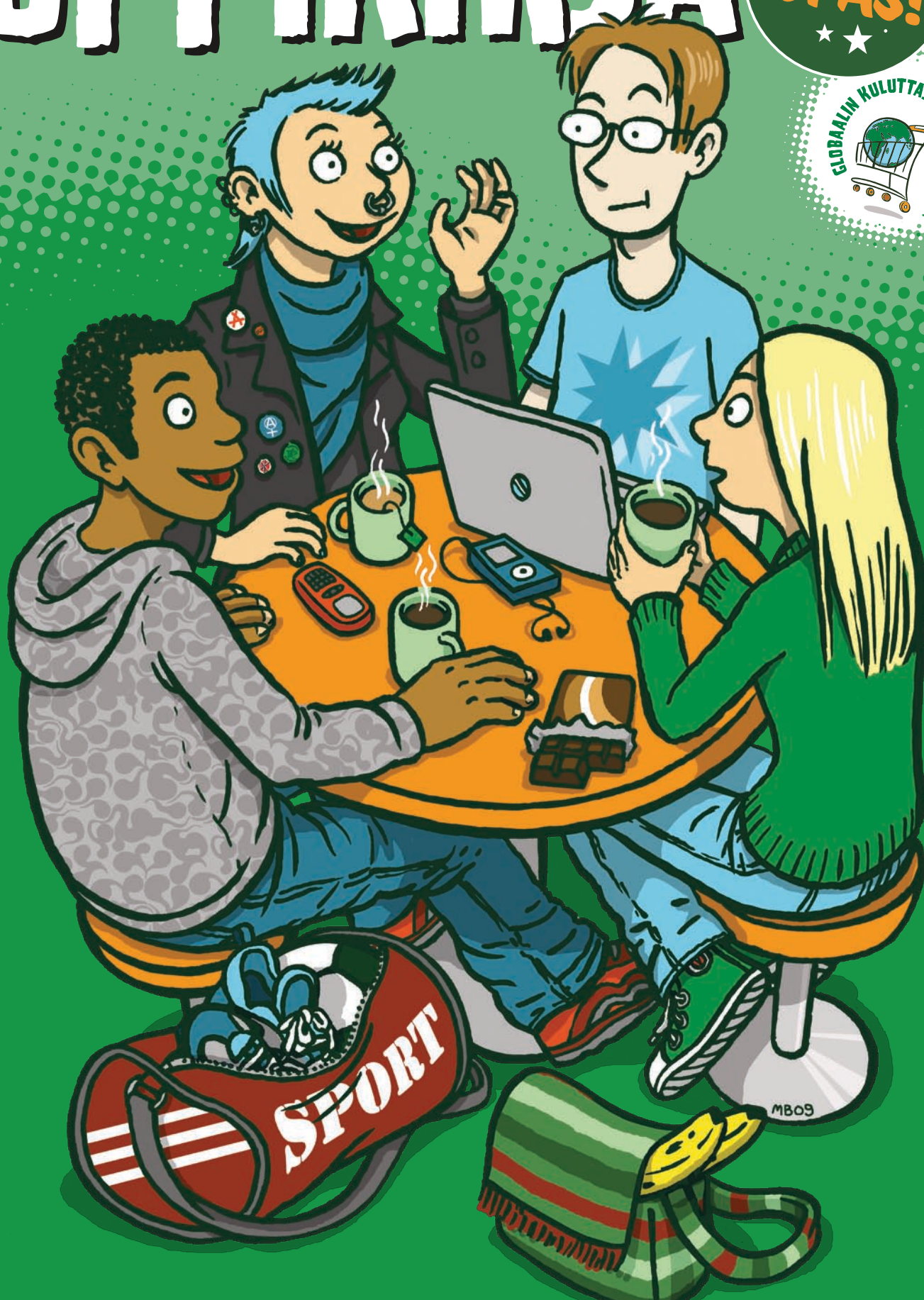

GLOBALIN KULUTTAJAN OPPIKIRJA

OPETTAJAN
OPAS!

GLOBALIN KULUTTAJAN ALKORTTI

Hyvä opettaja,

Globaalin kuluttajan ajokortti on Reilun kaupan puolesta Repu ry:n vuosina 2009–2010 toteuttama kehityskasvatusthanke, jota tukee ulkoasiainministeriö. Hankkeen tarkoituksena on osoittaa yhteyksiä arkipäivän kulutusvalintojen ja globaalien kehityskysymysten välillä. Hanketta varten tuotetuissa Globaalin kuluttajan oppikirjoissa tarkastellaan kuluttamisen vaikutuksia niin ympäristöön kuin ihmisiin ja tuodaan esiin maailmantalouden epäkohtia. Lisäksi oppikirjoissa esitellään vastuullisen kuluttamisen tapoja ja pohditaan kriittisesti länsimaista kulutuskulttuuria, mainonnan valtaa ja päätöksentekijöiden vastuuta. Kirjassa pyritään myös innostamaan nuoria toimimaan epäkohtien poistamiseksi sekä ryhtymään itse tulevaisuuden tekijöiksi.

Lähtökohtana kirjassa ovat nuorten omat kysymykset ja ajatukset, joita esittävät kirjan kansikuvassa ja sisäsivuilla esiintyvät nuoret, Alex, Iida, Nea ja Saku. Kaverusten keskustelujen tarkoituksena on johdattaa oppilaat lukujen eri teemoihin ja toimia virikkeenä myös luokassa tapahtuvalle keskustelulle. Toivomme, että Alexin, Iidan, Nean ja Sakun keskustelut saavat runsaasti jatkoa niin luokahuoneissa kuin niiden ulkopuolellakin.

Reilun kaupan puolesta Repu ry

Globaalin kuluttajan oppikirjat on tuottanut Reilun kaupan puolesta Repu ry, joka on puoluepoliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton kansalaisjärjestö. Repun tavoitteena on edistää oikeudenmukaista maailmankauppaa, luontoa säästäviä tuotantotapoja ja vastuullista kuluttamista. Repu ry aloitti toimintansa vuonna 2000 Reilun kaupan järjestelmän tunnettuuden edistämiseksi tehtävällä työllä, mutta on viime aikoina laajentanut toimintansa myös muuhun vastuullisen kuluttamisen vaikuttamistyöhön ja kampanjoinut mm. kulutuselektronikan tuotannon epäkohtien tiedostamiseksi. Repun vapaaehtoiset toimivat paikallisryhmissä eri puolilla Suomea. Repu myös kouluttaa reilun kaupan kysymyksiin monipuolisesti perehtyneitä Reiluttajia, jotka toimivat vastuullisen kuluttamisen lähettiläinä ympäri Suomea.

Repu tekee yhteistyötä useiden tahojen kanssa. Globaalin kuluttajan ajokortti -hankkeen yhteistyökumppaneita ovat FinnWatch, Kehitysyhteistyön palvelukeskus (KEPA), Kuluttajaliitto, Luonto-Liit-

to, Opetusalan koulutuskeskus (Opeko), Reilun kaupan edistämisyhdistys ja Uusi Tuuli.

Opettajan materiaali

Tämä opettajan opas on tarkoitettu tukimateriaaliksi opettajille, jotka käyttävät Globaalin kuluttajan oppikirjoja omilla oppitunneillaan. Oppaassa on käytännön ohjeita oppikirjan käytöstä ja globaalin kuluttajan ajokortin suorittamisesta sekä taustatietoa oppikirjan eri aihepiireistä ja opetusvinkkejä. Lisäksi oppaaseen on koottu oppikirjan teemojen yhteydet peruskoulun 7.-9.-luokkien ja lukion opetussuunnitelman tavoitteisiin ja sisältöalueisiin.

Repu tekee Globaalin kuluttajan ajokortti -hankkeen puitteissa vuoden 2010 aikana kouluvierailuja eri puolilla Suomea. Vierailua on mahdollista käyttää Globaalin kuluttajan ajokortin esittelmiseksi sekä oppilaille että opettajille. Vierailun teema voi myös liittyä Repun vahvimpaan osaamisalueeseen eli maailmankaupan epäkohtiin ja vaikutuksiin globaalisti sekä reilun kaupan ja muun vastuullisen kuluttamisen teemoihin. Oppikirjassa näitä teemoja käsitellään erityisesti ihmiset tavaravuorten takana ja Vastuullisia kulutusvalintoja -luvuissa. Repu järjestää myös vuoden 2010 aikana yhdessä Opekon kanssa opettajille suunnattuja koulutuksia hankkeen teemoista. Autamme mielellään myös suunnittelemaan mahdollisia teemapäiviä, projekteja tai valinnaiskursseja Globaalin kuluttajan oppikirjan aiheiden ympärille.

Lisätietoa hankkeen koulutuksista ja muista asioista löytyy Repun nettisivuilta osoitteesta: www.repu.fi → kouluille. Opettajat voivat liittyä myös Globaalin kuluttajan ajokortista kiinnostuneiden ja oppikirjoja käyttävien opettajien sähköpostilistalle, jossa tiedotamme noin kerran kuukaudessa esimerkiksi tulevista koulutuksista ja kouluvierailumahdollisuuksista. Sähköpostilistalle liittyminen ja muu yhteydenotto tapahtuu helpoimmin lähettämällä sähköpostia hankkeen koordinaattorille osoitteeseen: gka@repu.fi. Otamme mielellään vastaan myös kaikenlaista palautetta ja kehittämisedotuksia oppimateriaaliin liittyen.

Globaalin kuluttajan oppikirja Opettajan opas

Kirjoittaja: Anni Välikangas
Julkaisija: Reilun kaupan puolesta Repu ry
Töölöntorinkatu 2 B 4.krs 00260 Helsinki
gka@repu.fi
www.repu.fi

Tämä julkaisu on tuotettu Ulkoasiainministeriön kehityskasvatustuella. Sen sisällöstä vastaa yksin Repu ry eikä sen voida katsoa edustavan Ulkoasiainministeriön mielipiteitä.

Kuvitus: Maria Björklund
Taitto: Petri Bergman
Painopaikka: Forssan Kirjapaino Oy 2009
Oppikirja on painettu 100 % kierrätyspaperille.

Ohjeita oppikirjan käyttöön ja Globaalin kuluttajan ajokortin suorittamiseen

- Oppikirjoja on kaksi erilaista. Toinen on tarkoitettu yläkouluille ja toinen lukioille sekä ammatillisille oppilaitoksille. Tekstit ja tehtävät ovat pitkälti samanlaisia, mutta lukion ja ammatillisten oppilaitosten kirjassa vaativuustasoa on pyritty hieman nostamaan. Lukioiden ja ammatitioppilaitosten kirjaa voivat toki käyttää myös aikuisopiskelijat ja kuka tahansa aiheesta kiinnostunut tiedonlähteenä. Molemmat oppikirjat sisältävä kuusi lukua, joita voidaan käsitellä myös eri järjestyksessä kuin kirjassa on esitetty.
 - Oppikirjan viiden ensimmäisen luvun käsittelyyn tulisi käyttää vähintään 2 x 45 minuutin mittaista oppituntia, jolloin osa ajokorttitehtävistä annetaan kotitehtäviksi. Aiheiden käsittelyyn voi helposti käyttää myös enemmän kuin kaksi oppituntia mikäli aiheen alustamiseen ja tehtävien purkamiseen käytetään kunnolla aikaa. Teemoihin voidaan liittää myös oppilaiden omia projekteja. Viimeisen luvun ajokorttitehtävän 10+1 toteuttaminen ja siihen vaadittava aika riippuu oppilaista itsestään. Olemme arvioineet, että sekä yläkoulun että lukion puolella materiaalia riittää noin puolikkaan valinnaiskurssin (noin 20 oppituntia) aiheeksi.
 - Oppikirja sisältää 10+1 ajokorttitehtävää, jotka suorittamalla oppilaat saavat Globaalin kuluttajan ajokortin. Ajokortti on todistus monipuolisesta perehtymisestä oppikirjan teemoihin. Myös opettaja saa halutessaan suorittaa ajokortin. Ajokortin saaminen edellyttää, että täytetyt tutkimuslomakkeet ja erillisille paperille tehdyt tehtävät tai niiden kopiot postitetaan Repulle. Tehtäviä ei palauteta. Tehtäviä ei arvioida numeerisesti eikä niistä anneta arvosanoja eli kyseessä ei ole ”koe” perinteisessä mielessä. Kaikenlainen lähdemateriaalin käyttö ja yhteistyö kavereiden kanssa on sallittua tehtävien teossa.
 - Oppikirjan keskiaukeamana on tutkimuslomake, jonka voi irrottaa ja tarvittaessa sitä saa myös vapaasti kopioida. Tutkimuslomakkeen käyttö on välttämätöntä, mikäli oppilas haluaa suorittaa Globaalin kuluttajan ajokortin. Kaikkia tehtäviä ei kuitenkaan tehdä tutkimuslomakkeeseen, vaan esimerkiksi kirjoitustehtävät ja piirrokset tehdään erilliselle paperille ja niistä liitetään kopiot tutkimuslomakkeeseen. Mikäli tutkimuslomakkeen vastaustila ei riitä, voi kaikkia tehtäviä tarvittaessa jatkaa erilliselle paperille.
 - Oppikirjan ajokorttitehtävissä ja tutkimuslomakkeessa on ohjeet raportointiin joten oppilas ei välttämättä tarvitse opettajan ohjausta tehtävien tekemisessä. Mikäli koulussa ei ehditä tehdä kaikkia tehtäviä ohjatusti, toivomme opettajien rohkaisevan oppilaita jatkamaan tehtäviä itsenäisesti tai ryhmissä ja auttavan heitä tarvittaessa esimerkiksi postittamalla valmiit tutkimuslomakkeet ja muut tehtävät Repulle.
 - Globaalin kuluttajan ajokortti -hankkeen puitteissa tehdään vuoden 2010 aikana myös lisämateriaalia opettajan tueksi. Parhaiten lisätietoa saa nettisivuilta www.repu.fi → kouluille. Kirjoista, tehtävistä ja ajokortin suorittamisesta voi myös kysyä sähköpostitse gka@repu.fi tai soittamalla projektikoordinaattorille puh: 044-534 8467.
- Tutkimuslomakkeet postitetaan Repulle osoitteeseen:
- Repu ry/GKA**
Töölöntorinkatu 2 B 4.krs
00260 Helsinki
- Opettajan tulee ilmoittaa tutkimuslomakkeet postittaessaan koulunsa yhteystiedot, sillä Globaalin kuluttajan ajokortit lähetetään ensisijaisesti koululle eikä oppilaille kotiin.

Globaalin kuluttajan oppikirja osana yläkoulun ja lukion opetussuunnitelman tavoitteita ja sisältöjä

Globaalin kuluttajan oppikirja tukee sekä peruskoulun että lukion opetuksen arvopohjaa, jonka mukaan oppilaita ohjataan vastuullisuuden, osallisuuden ja kestävän kehityksen edistämiseen sekä tulevaisuuden rakentajiksi. Globaalin kuluttajan oppikirja käsittelee myös konkreettisesti useita yläkoulun ja lukion oppiaineiden tavoitteita ja sisältöalueita. Kirjaa voi käyttää täydentämään oppikirjoista saatavaa tietoa ja sen avulla voi käsitellä aiheita, jotka saavat vähemmän huomiota kurssisuunnitelmissa. Globaalin kuluttajan oppikirjan teemojen käsittely tarjoaa hedelmällisen yhteistyömahdollisuuden eri oppiaineiden välillä ja yhteistyö eri aineiden opettajien välillä ajokorttitehtäviä tehtäessä on erittäin suositeltavaa.

Maantiede

Yläkoulun maantiedon opetuksen tavoitteena on arvioida ympäristön ja ihmisten välistä vuorovaikutusta paikallistasolta globaalille tasolle saakka sekä ohjata oppilaita pohtimaan maapallolla esiintyvien luonnontieteellisten, kulttuuristen, sosiaalisten ja taloudellisten ilmiöiden syy- ja seuraussuhteita. Tavoitteena on oppia ymmärtämään ja kriittisesti arvioimaan uutistietoa esimerkiksi maailmanlaajuisista ympäristö- ja kehityskysymyksistä sekä oppia toimimaan itse kestävän kehityksen mukaisesti. Lisäksi maantiedon opetuksen tulee tukea oppilaiden kasvua aktiivisiksi ja kestävään elämäntapaan sitoutuneiksi kansalaisiksi. Maantiedon opetuksen tavoitteet ja sisällöt ovat kaikista oppiaineista lähimpänä Globaalin kuluttajan oppikirjan käsittelemiä teemoja.

Lukion maantieteen opetussuunnitelman tavoitteena on, että opiskelija osaa

toimia ympäröivän maailman kysymyksiin kantaaottavana ja kestävän kehityksen puolesta toimivana aktiivisena maailmankansalaisena. Tavoitteena on myös havainnoida, analysoida ja arvioida sekä luonnonympäristön että rakennetun ympäristön tilaa ja siinä tapahtuvia muutoksia sekä ihmisten hyvinvointia paikallisesti ja maailmanlaajuisesti.

Globaalin kuluttajan oppikirjan teemat sopivat sisällöllisesti lukion kurssista sekä Yhteinen maailma että Riskien maailma -kurssien sisältöihin.

Biologia

Yläkoulun biologian opetuksen yleisenä tavoitteena on kiinnittää huomiota ihmisen ja luonnon välisten vuorovaikutussuhteiden ymmärtämiseen. Tavoitteena on myös, että oppilas ymmärtää ympäristönsuojelun keskeiset tavoitteet ja luonnonvarojen kestävän käytön periaatteet. Biologian opetuksen keskeisistä sisältöalueista ekologisesti kestävä kehitys, ympäristömuutosten tutkiminen sekä oman ympäristökäyttäytymisen pohtiminen ovat keskeisiä teemoja myös Globaalin kuluttajan oppikirjassa.

Lukion biologian opetussuunnitelman tavoitteena on, että opiskelija tiedostaa kestävän kehityksen välttämättömyyden ja ymmärtää oman vastuunsa ekosysteemien tulevaisuudesta. Globaalin kuluttajan ajokortti sopii parhaiten biologian kolmannen kurssin ympäristöekologian teemoihin, jossa mm. hahmotetaan ympäristöongelmien syitä, seurauksia ja ratkaisumahdollisuuksia sekä kehitetään ympäristölukutaitoa.

Fysiikka

Sekä yläkoulun että lukion opetussuunnitelmassa fysiikan opetuksen yhtenä tavoite-

teena on auttaa oppilaita ymmärtämään fysiikan ja teknologian merkitystä jokapäiväisessä elämässä, elinympäristössä ja yhteiskunnassa. Globaalin kuluttajan oppikirjassa on mahdollisuus pureutua yläkoulun fysiikan opetuksen sisällöistä ainakin lämpöön energiamuotona, energian muuntumiseen voimallaitoksissa sekä sähköön käyttöön kodeissa. Lukion puolella fysiikan kahdessa ensimmäisessä kurssissa käsitellään myös energian kulutukseen liittyviä teemoja.

Kemia

Kemian opetuksen tulee antaa oppilaille valmiuksia tehdä jokapäiväisiä valintoja ja keskustella erityisesti energian tuotantoon, ympäristöön ja teollisuuteen liittyvistä asioista ja ohjata oppilasta ottamaan vastuuta ympäristöstään. Tavoitteena on myös tutustua aineiden kiertokulkuun ja tuotteiden elinkaareen liittyviin prosesseihin sekä niiden merkitykseen luonnolle ja ympäristölle. Yläkoulun kemian sisältöalueista Globaalin kuluttajan oppikirjan teemoja ovat ainakin ilmakehän aineet ja niiden merkitys ihmiselle ja luonnon tasapainolle sekä tuotteiden valmistus, käyttö, riittävyys ja kierrätettävyys. Lukion kemiasa teemoja sivutaan ainakin kurseilla yksi ja kolme, jossa muun muassa käsitellään energian merkitystä.

Uskonto

Yläkoulun uskonnon etiikan opetuksen tavoitteisiin kuuluu eettisten normien, periaatteiden ja arvojen tunnistaminen, pohdittaminen ja soveltaminen sekä toisen asemaan asettuminen. Lisäksi tarkastellaan ihmistä oman elämänsä, yhteiskunnan ja ympäristön muokkaajana. Lukion uskon-

Ecuadorilainen Reilun kaupan banaanien viljelijä Francisca Marquez vieraili Suomessa Reilun kaupan viikoilla lokakuussa 2009. Hän kävi mm. Munkkiniemen yhteiskoululla Helsingissä kertomassa oppilaille ja opettajille työstään ja Reilun kaupan merkityksestä viljelijöille sekä vastaamassa oppilaiden valmistelemiin kysymyksiin. Myös Repun vapaaehtoiset pääsivät kuulemaan viljelijän elämästä ja esittämään monenlaisia kysymyksiä Reilusta kaupasta.

non opetuksen tavoitteissa on puolestaan tavoite ymmärtää henkilökohtaisen vastuun merkitys. Eettisten valintojen pohtiminen on osa kaikkien uskontojen opetusta sekä peruskoulussa että lukiossa. Globaalin kuluttajan oppikirjasta löytyy hyviä esimerkkejä eettisten kysymysten pohdintaan ja keskusteluun.

Elämäntietomustieto

Elämäntietomustiedossa on sekä yläkoulun että lukion opetussuunnitelmissa tavoitteena omaksua ja sisäistää ihmisoi-
keuksien, suvaitsevaisuuden, yhteiskunnallisen ja globaalin oikeudenmukaisuuden ja kestävä kehityksen periaatteita ja oppia kantamaan vastuuta itsestään, toisista ihmisistä, yhteiskunnasta ja luonnosta. Elämäntietomustiedon yläkoulun sisällöistä ympäristöetiikka, luonnon ja yhteiskunnan tulevaisuus ja toimiminen tulevaisuuden hyväksi ovat teemoja, jotka kulkevat mukana Globaalin kuluttajan oppikirjassa. Lukion elämäntietomustiedon kursseissa ainakin kurssien yksi ja kolme teemoihin löytyy esimerkkejä Globaalin kuluttajan oppikirjasta.

Historia

Yläkoulun historian opetussuunnitelman tavoitteena on oppia ymmärtämään, että historiallista tietoa voidaan tulkita monin tavoin, selittämään ihmisten toiminnan tarkoituksia ja arvioimaan tulevaisuuden vaihtoehtoja käyttäen apuna historiallista muutosta koskevaa tietoa. Globaalin kuluttajan oppikirjassa käsitellään yläkoulun historian sisältöalueisiin kuuluvaa etelän ja pohjoisen vastakkainasettelua sekä maailman jakautumista köyhiin ja rikkaisiin valtioihin ja siitä aiheutuvia ongelmia. Myös

länsimaisen kulutusyhteiskunnan synty ja sen vaikutukset ihmisten elämään ja ympäristöön ovat suoraan Globaalin kuluttajan oppikirjan teemoihin yhdistettävissä.

Lukion puolella erityisesti ensimmäisen historian kurssin teemoista maailmantalouden syntyminen, teollistuvan maailman aiheuttamat ympäristövaikutukset ja globaalin kulutusyhteiskunnan aihealueet osuvat hyvin yksin Globaalin kuluttajan oppikirjan käsittelemien aiheiden kanssa.

Yhteiskuntaoppi

Yläkoulun yhteiskuntaopin opetuksessa yhteiskunnallinen osallistuminen ja vaikuttaminen sekä tavoite oppia tarkastelemaan ja kehittämään osaamistaan vastuullisena kuluttajana ja yhteiskunnallisena toimijana osuvat hyvin yhteen Globaalin kuluttajan oppikirjan teemojen kanssa. Opetuksen sisältöalueista yksilöt ja kotitaloudet kuluttajina ja talouden toimijoina sekä ulkomaankauppa ja globaalitalouden merkitys sopivat käsiteltäviksi yhdessä Globaalin kuluttajan oppikirjan teemojen kanssa. Lukion yhteiskuntaopin tavoitteena on muun muassa, että opiskelija kykenee muodostamaan perustellun näkemyksen ristiriitaisista ja arvosidonnaisista yhteiskunnallisista ja taloudellisista kysymyksistä. Yhteiskuntatiedon kurssilla erityisesti vaikuttamisen teemat ja taloustiedon kurssilla puolestaan kansainvälinen kauppa ja talouden tulevaisuudennäkymät kuten kasvun rajat nousevat teemoina esiin Globaalin kuluttajan oppikirjassa.

Kuvataide

Kuvataiteen teemoista sekä yläkoulun että lukion opetussuunnitelmissa mainonnan kanavat ja ilmaisukeinot sekä mediakult-

tuurin vaikutus liittyvät erityisesti Globaalin kuluttajan oppikirjan Vähän kulutuskritiikkiä, kiitos! -luvun teemoihin. Ajokorttitehtävässä 9 kannattaa ehdottomasti hyödyntää kuvataiteen opettajien asiantuntemusta.

Äidinkieli

Globaalin kuluttajan oppikirjan tehtävät rohkaisevat oppilaita muun muassa keskustelemaan, väittelemään, hankkimaan tietoa eri lähteistä, laatimaan erityyppisiä kirjoitelmia kuten mielipidekirjoituksia erilaisille kohderyhmille sekä arvioimaan ja vertailemaan tekstejä ja niiden vaikuttavuutta sekä taustalla olevia arvoja ja asenteita. Nämä ovat myös äidinkielen opetuksen tavoitteita, ja monet tehtävistä sopivat harjoituksiksi äidinkielen kursseille sekä yläkoulussa että lukiossa. Lukion kursseista erityisesti Teksti ja vaikuttaminen -kurssin teemat osuvat hyvin Globaalin kuluttajan oppikirjan teemojen ja tehtävien kanssa. Äidinkielen tunnit sopivat siis myös hyvin ajokorttitehtävien toteuttamiseen.

Aihekokonaisuudet yläkoulussa ja lukiossa

Globaalin kuluttajan oppikirjaa voi käyttää myös yläkoulun ja lukion aihekokonaisuuksien käsittelyyn. Yläkoulun aihekokonaisuuksista osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys sekä vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta voivat hyödyntää Globaalin kuluttajan oppikirjaa. Samoin lukion aihekokonaisuuksista aktiivinen kansalaisuus ja yrittäjyys ja kestävä kehitys voivat ammentaa Globaalin kuluttajan oppikirjasta sisältöä ja tehtäviä.

On vain yksi maapallo

Luvun otsikko tuo esiin ensimmäisen sen tärkeimmän viestin. Meillä on vain yksi maapallo, jonka rajallisissa luonnonvaroissa lepää koko materiaallinen hyvinvointimme niin energian, ruoan, liikumisen kuin kulutushyödykkeiden osalta. Tutkimuskirjan ensimmäinen luku käsittelee kuluttamista erityisesti luonnonvarojen kulumisen näkökulmasta ja tuo esiin sen, että tutkimusten mukaan ihmiskunta kuluttaa tällä hetkellä luonnonvaroja velaksi eli enemmän kuin maapallon luonnonvaroja ja ekosysteemipalveluja ylläpitävä biologinen tuotantokyky sallisi. Luvun toinen päähuomio, joka pohjustaa myöhemmin enemmän käsiteltäviä globaaleja kehityskysymyksiä, on se, että kulutus ei jakaannu tasaisesti vaan rikkaat maat kuluttavat moninkertaisesti köyhiin maihin verrattuna. Noin viidennes (20 %) maailman ihmisistä kuluttaa neljä viidesosaa (80 %) maailman luonnonvaroista.

Vinkki

Kulutuksen jakaantumisesta voi havainnollistaa esimerkiksi pyytämällä luokan oppilaita ottamaan tuolinsa ja tulemaan luokan eteen tai keskelle, jossa on tyhjää tilaa. Mikäli tuolien siirtämiseen ei riitä tila, voidaan käyttää esim. A4-paperiarkkeja. Tuolit/arkit jaetaan niin, että toiseen ryhmään tulee niistä 20 % ja toiseen 80 % niiden koko määrästä. Sen jälkeen oppilaiden on asetettava tuoleille tai paperiarkkien päälle niin, että 20 % oppilaista asettuu istumaan tai makoilemaan

isomman tuoliryhmän päälle kun taas 80 % oppilaista saa taistella päästäkseen edes koskettamaan pienempää tuoliryhmää. Tämän jälkeen voidaan keskustella siitä, miltä tuolien (=kulutuksen) jakaantuminen oppilaista tuntuu ja onko se oppilaiden mielestä oikeudenmukaista.

On vain yksi maapallo -luvun teemat liittyvät pääasiassa luonnontieteiden, biologian, maantiedon ja myös fysiikan ja kemian teemoihin. Ajokorttitehtävissä tulee myös arvioida matemaattisesti joitakin asioita, joita voidaan pohtia matematiikan tunnilta. Luonnonvarojen kulutuksen epätasainen jakaantuminen sivuaa myös uskonnon ja elämäntietämystiedon eettisiä sisältöalueita.

Tehtävät ja opetusvinkit

Luvun tehtävät on valittu niin, että ne johdattaisivat oppilaat pohtimaan, kuinka kaikkien kulutushyödykkeiden valmistamiseen kuluu väistämättä luonnonvaroja. Esineet ja palvelut eivät ilmesty tyhjästä. **Ajokorttitehtävä 1** toimii lämmittelynä koko tutkimuskirjan kokonaisuudelle. Oppilaille on hyvä korostaa, että ei haittaa, vaikka tässä vaiheessa ei varmasti tietäisi, mitä kaikkia luonnonvaroja esimerkiksi kännykän tekemiseen tarvitaan tai mistä ne tulevat. Opettajakaan tuskin osaa esittää tyhjentävää listaa eli kysymys ei ole oikein-väärin-tehtävästä vaan pohdiske-lusta, jota voidaan tehdä myös ryhmässä.

Vinkki

Tehtävän 1 lämmittelyksi voi antaa pienryhmissä oppilaille pohdittavaksi yksi tavara tai palvelu – mistä se on peräisin ja mitä luonnonvaroja sen valmistamiseen on tarvittu. Pienryhmissä pohtimisen jälkeen voidaan käydä läpi esiin nousseet asiat. Jokapäiväisiä kulutushyödykkeitä ovat esimerkiksi koulukirja, kännykkä, joku vaatekappale ja banaani tai jokin muu ruoka. Palveluita voivat olla esimerkiksi uimahallissa tai elokuvissa käynti, urheilukentällä harjoittelu tai kampaajalla käynti. Palveluiden hahmottaminen kulutuksena voi olla nuoremmille oppilaille hankalaa, jolloin kannattaa pitäätyä esineissä ja ruoassa.

Ajokorttitehtävässä 2 voi valita joko oman ekologisen selkärepun tai ekologisen jalanjäljen laskemisen. Nämä ovat laskennallisia menetelmiä arvioida luonnonvarojen kulu-tusta. Molemmat testit kertovat testin tekijän ekologisen selkärepun tai jalanjäljen yhden vuoden aikana. Erityisesti nuorempi-en oppilaiden kanssa ekologista selkäreppua on kuitenkin ehkä helpompi lähestyä konkreettisesti eri tuotteiden kautta ja todeta, että jokainen tuote tai palvelu kantaa mukanaan näkymätöntä selkäreppua.

Ekologinen jalanjälki on laskentamenetelmä, jonka tulos esitetään usein nimenomaan ”maapalloissa” eli kertomalla, kuinka monta maapalloa esimerkiksi Suomen kulutustasolla tarvittaisiin, jos kaikki kuluttaisivat kuten suomalaiset. Tämä ha-

vainnollistaa hehtaareja paremmin sen, miten paljon ihmiset tai valtiot kuluttavat yli maapallon tuotantokyvyn. Ekologisen jalanjäljen laskentatavat muuttuivat viimeisimmässä vuonna 2008 julkaistussa WWF:n Living Planet -raportissa. Tutkimuskirjassa mainittu suomalaisten kulutustasolla tarvittava 2–3 maapalloa perustuu tähän viimeisimpään laskelmaan, mutta julkisuudessa ja monissa teksteissä käytetään edelleen usein neljää maapalloa kuvaamaan suomalaisten kulutustasoa.

Suomen ekologisen jalanjäljen pieneminen edellisen raportin neljästä maapallosta noin kahteen ja puoleen johtuu mittaustavan muutoksesta eikä luonnonvarojen kulutuksen vähenemisestä. Ydinvoiman hiilijalanjälki määritettiin nimittäin uusimmassa raportissa nolaksi, kun sille aikaisemmin oli laskettu sama jalanjälki kuin vastaavan kokoisille hiilivoimaloille. Ainakin lukioikäisten kanssa on hyvä pohtia siis myös sitä, miten luotettavia tällaiset laskentatavat ovat. Living Planet -raportissa kerrotaan tarkasti, mitä osa-alueita ekologisen jalanjäljen laskemisessa tarkastellaan, joten se sopii myös taustamateriaaliksi.

Lukiolaisten tutkimuskirjassa käsitellään myös MIPSiä, joka yhdistää luonnonvarojen kulutuksen tuotteen käyttöön. Ekologinen selkäreppu ja MIPS on esitelty hyvin Suomen luonnonsuojeluliiton nettisivuilla, joihin kannattaa tutustua etukäteen. Rep-putesti on One Did It -tiimin käsialaa. Rep-

putestin yhteydessä heidän nettisivuillaan kannattaa myös tutustua ekovinkeihin, joita voi ideoida oppilaiden kanssa myös lisää. Ekovinkkien ideointiin voi yhdistää oppikirjassa ehdotettuun keskusteluun siitä, miten tuotteen tai palvelun MIPSiä pienennetään. Vinkkien ideointi sopii hyvin myös lisätehtäväksi niille, jotka suorittavat tehtävän nopeasti.

Vinkki

Ekologisen selkärepun teeman voi alustaa esimerkiksi poimimalla Suomen luonnonsuojeluliiton MIPS-nettisivuilta erilaisten tuotteiden ja palvelujen valmistamiseen kuuluvia luonnonvarojen määriä ja pyytämällä oppilaita arvaamaan, mihin tuotteisiin kuuluu vähän ja mihin paljon luonnonvaroja ja miksi. Kannattaa myös pohtia yhdessä, miksi esimerkiksi oppilaiden kirjassa mainitulla kultasormuksella on niin valtava ekologinen selkäreppu. Valmis diaesitys ekologisesta selkäreppusta ja luonnonvarojen kulutuksesta löytyy osoitteesta: www.slideshare.net/Onedidit/presentations

Vinkki

Opettajan kannattaa ehdottomasti tehdä ajokorttitehtävän 2 testit itse ennen kuin antaa ne oppilaille tehtäväksi. Mikäli jokin kohta testissä tuntuu hankalalta arvioida, on se varmasti myös oppilaiden mielestä hankala. Oppilailla on usein halu suorittaa tehtävästä mahdollisimman nopeasti

ja sen takia voi olla hyvä pohtia muutamia testeissä esiin tulevia laskemista vaativia asioita ennen testin aloittamista. Esimerkiksi jo ennen testien tekemistä matematiikan tunnille voidaan ottaa ”lisätehtäväksi” arvioida ja laskea, kuinka monta kilometriä viikossa tai vuodessa jokainen kulkee esimerkiksi bussilla. On hyvä korostaa, että täysin tarkkaa lukua on mahdoton arvioida, mutta jokainen voi arvioida esimerkiksi oman koulumatkansa pituuden tai kulkemisen harrastuksiin ja sen jälkeen voidaan miettiä, millä viikoittainen matka kerrotaan, jotta saadaan koko vuodessa kuljettu matka. Fysiikan opettaja voi varmistaa oppilaiden tietämyksen esimerkiksi kaukolämmityksen ja sähkölämmityksen eroista, niin että jokainen oppilas pystyy päättämään oman kotinsa lämmitysmuodon.

Hyödylliset lähteet ja linkit

Lisätietoa ekologisesta selkäreppusta ja MIPSistä

www.sll.fi/luontojaymparisto/kestava/
www.onedidit.fi

Lisätietoa ekologisesta jalanjäljestä

www.wwf.fi/tiedotus/raportit/
(Living Planet Report 2008)
www.footprintnetwork.org

LUKUUN LIITTYVÄT TEHTÄVÄT:

AJOKORTTITEHTÄVÄ 1:

Näkymätöntä kulutusta. Valitse neljä erilaista tuotetta tai palvelua, joita olet ostanut tai käyttänyt viime aikoina. Ne voivat olla esimerkiksi ruokia, vaatteita, kosmetiikkaa, elektroniikkaa, uimahallin käyttöä tai elokuvissa käynti. Kirjoita tuotteet tai palvelut tutkimuslomakkeeseen ja tee lomakkeeseen muistiinpanoja siitä, millaista näkymätöntä kulutusta arvelet niiden taakse kätkeytyvän.

Pohdittuasi näkymätöntä kulutusta ensin itseksesi kokoontukaa luokassa noin 4-6 hengen ryhmään ja vertailkaa valitsemianne tuotteita tai palveluita ja niiden näkymätöntä kulutusta. Pohtikaa yhdessä tavaroittenne alkuperää, ja mistä tuotteet ovat matkustaneet ennen päätymistään teille.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 2A:

Laske ekologinen selkäreppusi. Mene internetiin osoitteeseen: www.onedidit.fi. Sivuilta löytyy Repputesti. Voit tehdä tehtävän kotona, jos sinulla on käytössäsi internet. Silloin voit kysyä lisätietoa vanhemmiltasi tai tehdä tehtävän yhdessä heidän kanssaan. Voit myös tehdä testin koulussa. Merkitse saamasi ekologisen selkärepun tulos tutkimuslomakkeeseen. Tehtävän tehtyenne vertailkaa luokassa saamianne tuloksia ja pohtikaa, mistä aiheutuvat erot tuloksissa. Onko nuorten ja vanhempien välillä eroa selkärepun suuruudessa? Mikä vaikuttaa eniten ekologisen selkärepun suuruuteen? Kasvaako vai pieneneekö reppusi tulevaisuudessa? Miksi?

AJOKORTTITEHTÄVÄ 2B:

Laske ekologinen jalanjälkesi. Mene internetiin osoitteeseen: www.tampereenkaupunki.net/ekotallaja/peli Sivulta löytyy laskuri, joka laskee ekologisen jalanjälkesi. Voit tehdä tehtävän kotona, jos sinulla on käytössäsi internet. Silloin voit kysyä lisätietoa vanhemmiltasi tai tehdä tehtävän yhdessä heidän kanssaan. Voit myös tehdä testin koulussa. Merkitse saamasi jalanjäljen suuruus ja sinun kulutustasollasi tarvittava maapallojen määrä tutkimuslomakkeeseen. Tehtävän tehtyenne vertailkaa luokassa saamianne tuloksia ja pohtikaa, mistä aiheutuvat erot tuloksissa. Onko nuorten ja vanhempien välillä eroa ekologisen jalanjäljen suuruudessa? Mikä vaikuttaa eniten ekologisen jalanjäljen suuruuteen? Kasvaako vai pieneneekö jalanjälkesi tulevaisuudessa? Miksi?

Kulutuksen jäljet ympäristössä

© Greg S. Allgood, Courtesy of Photoshare 2007

Ensimmäisessä luvussa käsitelty luonnonvarojen (yli)kulutus johtaa ympäristöongelmiin, kun ns. ekosysteemipalvelut heikkenevät. Kuluttaminen ja ympäristöongelmat eivät siis ole toisistaan irrallisia, vaan vahvasti yhteydessä toisiinsa, mikä kannattaa tuoda aiheen käsitelyssä esiin.

Ekosysteemipalvelu voidaan määritellä luonnon tuottamaksi ja ihmisen tarvitsemaksi luonnonvaraksi tai luonnon toiminnoksi. Ekosysteemipalveluja ovat mm. ruokakasvien viljely, pyyntikalastus, makean veden saatavuus, ilmastonsäätely, eroosion ehkäisy sekä luonnon tarjoamat virkistyskokemukset. Vuonna 2005 ilmestyneessä vuosituhaten ekosysteemi-arviossa (Millennium Ecosystem Assessment) todettiin, että tarkastellusta 24 ekosysteemipalvelusta 15 eli 60 % oli heikentynyt. Tämän todettiin aiheuttavan haittaa ihmisten hyvinvoinnille ja heikentävän tulevien sukupolvien ulottuvilla olevia elämää ylläpitäviä palveluita.

Koska Globaalin kuluttajan oppikirja käsittelee kulutuksen vaikutuksia globaalista näkökulmasta, on tähän lukuun valittu ongelmia, jotka ilmenevät pääasiassa kaukana sieltä, missä itse kulutus tapahtuu. Millennium Ecosystem Assessment -raportissa todetaan myös, että monet ekosysteemipalvelujen heikkenemisestä johtuvat haitat syntyvät kehitysmaissa mutta aiheutuvat tuotannosta, joka palvelee rikkaita maita. Esimerkkeinä oppikirjassa ja tehtävissä ovat

makean veden varantojen hupeneminen, ilmastomuutos ja biodiversiteetin väheneminen. Pääpaino on veden ja energian kulutuksen pohtimisessa, ja tehtävissä tutustutaan vesi- ja hiilijalanjäljen käsitteisiin.

Luvun teemat jatkavat edelleen pääasiassa luonnontieteiden, biologian, maantiedon, fysiikan ja kemian sisältöalueissa. Veden ja hiilen kierto sekä biodiversiteetti ovat yksittäisiä aiheita, joiden käsittely voidaan yhdistää luvussa käsiteltävään vesi- ja hiilijalanjälkeen tai sademetsäpeliin.

Tehtävät ja opetusvinkit

Ajokorttitehtävät 3a, 3b ja 3c ovat keskenään vaihtoehtoisia ja samanlaisia sekä yläkoulun että lukion ja ammatillisten oppilaitosten kirjassa. Mikäli koko luokka tai ryhmä suorittaa tehtäviä on järkevää pyrkiä jakamaan tehtävät niin, että kaikille tehtäville löytyy tekijöitä tai tekijäryhmiä. Tällöin kannattaa varata aikaa myös tehtävien esittelyyn tunnin päätteeksi, jolloin kaikilla on mahdollisuus oppia kaikista tehtävistä.

Tehtävä 3a esittelee vesijalanjäljen konkreettisesti antamalla tietoja erilaisten ruokien vesijalanjäljistä. Oppikirjassa on käytetty niitä tietoja, joita on saatavilla. Valitettavasti annetussa listassa ei ole kaikkia mahdollisia ruoka-aineita. Kannattaa kuitenkin seurata linkkeinä annettuja vesijalanjälkeä käsitteleviä nettisivuja, sillä tietoa eri tuotteiden vesijalanjäljistä karttunee koko ajan lisää. Vesijalanjäljen ymmärtämiseksi ennen tehtävän tekoa on hyvä varmistaa vä-

hintään se, että oppilaat ymmärtävät, mistä ruokien vesijalanjälki koostuu. Kyseessä ei ole siis ainoastaan vesi, joka ruoanlaitossa käytetään (esimerkiksi keitetään vedessä riisiä tai kahvia) vaan pääasiassa tuotteen kasvattamiseen, jalostukseen ja kuljetukseen käytettävä vesi.

Tehtävässä 3b otetaan kantaa ilmastomuutoksen syihin ja ratkaisuihin. Ilmastomuutoksen perusteita ei kuitenkaan käsitellä kovin tarkasti globaalin kuluttajan oppikirjassa, ja opettajan on hyvä varmistaa, että oppilaiden perustiedot ilmastomuutoksesta ovat ajan tasalla. Tehtävän 3b lähestymistapa on oppilaslähtöinen arkisten ratkaisujen etsiminen ja henkilökohtaisten valintojen miettiminen. Oppilaille annetut nettilinkit johdattavat moniin valmiisiin ilmastoystävän vinkkeihin. Taivotteena tulisi kuitenkin olla niiden soveltaminen konkreettisesti omaan elämään eikä vinkkien suora kopioiminen.

Vinkki

Mikäli opettaja haluaa luvun yhteydessä käsitellä ilmastomuutoksen perusteita myös laajemmin, niin valmista opetusmateriaalia löytyy sivuilta www.ilmasto.org. Kannattaa myös pohtia erityisen ilmastolähtöilään kutsumista koululle. Lisätietoa ilmastolähtöisistä löytyy www.ilmasto.org ja www.nuortenakatemia.fi/kouluvierailut.

Tehtävä 3c esittelee vesi- ja hiilijalanjälkilaskurit. Laskureita voi käyttää täyden-

tävänä tehtävänä myös tehtävien 3a ja 3b yhteydessä. Laskureiden käytössä on samat haasteet kuin ekologisen selkärepu ja ekologisen jalanjäljen laskemisessa eli oppilaiden tietämys omasta kulutuksesta ja valmiudet arvioida sitä. Ekologisen selkärepu ja jalanjäljen laskemisen jälkeen näiden laskureiden käyttäminen lienee kuitenkin helpompaa.

Vinkki

Tehtävän 3a yhteydessä oppilaita kehoitetaan ripustamaan aterioiden kuvat luokan tms. seinälle, ja myös tehtävässä 3b tehtävä ilmastoystävien vinkit voidaan koota yhteiseksi esitykseksi. Tällainen aiheen esittely koulun käytävällä on erinomainen tapa antaa tietoa myös muille oppilaille ja opettajille aiheesta ja antaa pohdittavaa sekä konkreettisia ideoita.

Tehtävä 4/4a on toivottavasti hausalla tavalla erilainen luvun tehtävien joukossa. Made in Sademetsä -nettipelissä sisustetaan omaa huonetta erilaisilla asioilla, ja tehtävän lopuksi saa leikkimielisen arvion omasta ”sisustajatyypistään”. Tehtävä käsittelee kuitenkin myös mm. sademetsistä tuotavien materiaalien vaikutusta ympäristöön kuten biodiversiteettiin. Sisustuselementtejä valitessaan pelaaja saa myös tietoa vaikutuksista, jos malttaa lukea tietolaatikot. Opettajan kannattaa jälleen kokeilla ensin itse pelin pelamista, jotta osaa tarvittaessa opastaa oppilaita.

Vinkki

Tehtävään 4/4a voi olla hyvä liittää jokin muu raportointi kuin pelkkä sisustajatyypin kirjaaminen tutkimuslomakkeeseen. Oppilaat voivat esim. pareittain valita jonkin tietyn sisustuksen ja koota sisustuksen aiheuttamat vaikutukset biodiversiteetti yms. vaikutukset, niin että voivat esitellä ne luokassa.

Tehtävä 4b (vain lukio ja ammatilliset oppilaitokset) tuo esiin biopolttoaineiden ympäristö- ja köyhyysvaikutukset kehitysmaissa. Tehtävä vaatii oma-aloitteista tiedonetsintää ja asioiden jäsentämistä, vaikka valmiit linkit on annettu. Tehtävä tarjoaa kuitenkin aiheesta kiinnostuneille haastavamman vaihtoehdon kuin sademetsäpeli ja sopii esimerkiksi kotitehtäväksi.

Hyödylliset lähteet ja linkit

Lisätietoa vesijalanjäljestä

www.vesijalanjalki.org

www.waterfootprint.org

Lisätietoa ilmastonmuutoksesta ja hiilijalanjäljestä

www.alyttomyystesti.fi

www.fcrn.org.uk

www.ilmasto.org

www.ilmastotalkoot.fi

www.polttavakysymys.fi

www.ytv.fi

Lisätietoa ympäristöongelmista ja ekosysteemipalveluista:

- *Elävä planeetta: Ratkaisuja maailman ympäristöongelmiin.* Helena Telkänranta.
- *Kaikesta jää jälki: puheenvuoroja ympäristöä säästävistä valinnoista.*
- *Pysäytä ilmastonmuutos: suomalaisen arjen valintoja.* Katja Antila.

LUKUUN LIITTYVÄT TEHTÄVÄT:

AJOKORTTITEHTÄVÄ 3A:

Vetisiä aterioita. Ohesta löydät eri ruokien kuluttamia keskimääräisiä piilovesimääriä eli vesijalanjälkiä. Kokoa yksin tai parisi kanssa niiden perusteella seuraavat ateriat: vähän piilovettä kuluttava ateria ja paljon piilovettä kuluttava ateria. Pohdi myös, kuluuko aterioihin vettä Suomessa vai ulkomailla. Voit piirtää ruokalautaset ja ruoat itse, leikata kuvat lehdistä tai tulostaa netistä ruokakuvia. Ripusta työsi luokan seinälle tai koulun käytävään. Kirjoita tutkimuslomakkeeseen, mitä ruoka-aineita sisältyy vähän vettä kuluttavaan ateriaan ja paljon vettä kuluttavaan ateriaan.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 3B:

Ilmastoystävälliset vinkit arkeen. Suurin osa kotien ilmastopäästöistä syntyy asumisesta, liikkumisesta ja ruokailusta. Tee ohjeet itsellesi ja perheellesi siitä, miten vähennätte päästöjänne näillä kolmella osa-alueella. Pohdi ensin asiaa parisi kanssa tai pienessä ryhmässä. Millaisia muutoksia olet valmis tekemään? Kirjoita tutkimuslomakkeeseen jokaisesta osa-alueesta vähintään kaksi vinkkiä, joiden toteuttaminen on mahdollista kotonasi. Tehkää myös vähintään 10 vinkin lista luokan seinille pareittain tai pienessä ryhmässä. Erilaisia vinkkejä päästöjen vähentämiseen löydät mm. seuraavilta nettisivuilta:

www.ilmasto.org → Lisätietoa → Mitä sinä voit tehdä

www.motiva.fi → Koti ja asuminen tai → Liikenne

www.alyttomyystesti.fi

AJOKORTTITEHTÄVÄ 3C:

Laske jälkesi. Myös vesi- ja hiilijalanjäljen laskemiseen on kehitetty laskureita. Osoitteessa www.vesijalanjalki.org voit laskea oman vesijalanjälkesi, ja osoitteessa www.hs.fi/viesti/hiilijalanjalkitesti voit laskea hiilijalanjälkesi. Tee vesijalanjälkitesti peruslaskurilla ja kokeile myös ateriäjälkitestiä. Laske myös hiilijalanjälkesi. Kirjoita tulokset tutkimuslomakkeeseen. Pohdi ja kirjoita lomakkeeseen, ovatko laskurin tulokset mielestäsi luotettavia, ja mikä omalla kohdallasi ehkä vaikutti testin tulokseen.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 4A:

Made in Sademetsä. Osoitteesta www.kulutus.fi/madeinsademetsa/ löytyy peli, jossa pääset sisustamaan asuntoasi eri puolilta maailmaa peräisin olevilla materiaaleilla, huonekaluilla ja tavaroilla. Valintojesi yhteydessä saat tietoa tuotteiden alkuperästä, ja niiden valmistamiseen liittyvistä vaikutuksista ympäristöön ja ihmisiin. Lopuksi saat huoneesi perusteella arvion siitä, millainen sisustajatyypiksi olet. Raportoi tutkimuslomakkeeseen oma sisustajatyypisi. Kokeile myös erilaisia sisustuksia ja katso, miten tulokset eroavat.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 4B: (LUKIO JA AMMATILLISET OPPILAITOKSET):

Biopolttoaineet – uhka vai mahdollisuus. Ilmastonmuutosta aiheuttavat fossiiliset polttoaineet kuten öljy, maakaasu ja kivihiili ovat uusiutumattomia luonnonvaroja, jotka jonain päivänä loppuvat. Uusia energiamuotoja siis tarvitaan tulevaisuudessa. Viime vuosina on kehitetty ns. biopolttoaineita, jotka tuotetaan kasvi- ja eläinperäisistä raaka-aineista kuten maissista, sokeriruosta, rypsiä ja palmuöljystä, jotka ovat kaikki myös ruokakasveja. Valitettavasti öljypalmun kasvattaminen biopolttoaineeksi aiheuttaa myös sademetsien hävittämistä, kun öljypalmuviljelyksille tarvitaan tilaa. Viljelmillä kuluu kasteluvettä, ja maatalouskemikaalit saastuttavat ympäristöä ja ovat ihmistenkin terveydelle vaarallisia. Paikalliset viljelijät eivät taas välttämättä hyödy rahallisesti biopolttoainekasvien viljelystä. Globbarit -niminen ryhmä kampanjoi vuonna 2008 tiedottamalla biopolttoaineiden haitallisista vaikutuksista sekä ympäristön että ihmisten kannalta. Tutustu Globbarien Tiedä mitä tankkaat -kampanjan materiaaleihin osoitteessa: www.globbarit.fi/tempaukset/tempausarkisto/ Kirjoita sen perusteella tutkimuslomakkeeseen biopolttoaineiden hyviä ja huonoja puolia.

Ihmiset tavara-vuorten takana

tävän tekemiseen oppilaiden iästä riippuen. Tavoitteenamme on saada vuoden 2010 alussa verkkotehtävän yhteyteen myös opettajalle tarkoitettu PowerPoint-esitys elektroniikkateollisuuden ongelmista. Tätä esitystä voi käyttää johdantona tehtävälle. Lisäksi olemme toimittaneet oheismateriaalina kouluille Luonto-Liiton julkaiseman Eetistä elektroniikkaa -nimisen oppaan sekä kansainvälisessä makelTfair-kampanjassa tehtyjä esitteitä, jotka on käännetty suomeksi. Näitä voi ryhmästä riippuen käyttää myös oheismateriaalina, joista löytyy myös vastaukset tehtävän 5 raportointiin.

Vinkki

Verkkotehtävään liittyvässä opettajan oppaassa on ehdotuksia lisätehtäviksi esimerkiksi oppilaille, jotka tekevät verkkotehtävän nopeasti. Tehtävän loppukoonniksi sopii hyvin opettajan oppaassa esitelty väittelyharjoitus, jossa kännyköiden tuotantoon liittyvät osapuolet (mm. tehdastyöläinen, yritysjohtaja, ammattiyhdistysaktiivi, kuluttaja) ottavat kantaa kännykkätuotannon ongelmiin omasta näkökulmastaan.

Tehtävät 6a, 6b ja 6c ovat keskenään vaihtoehtoisia. Tehtävä 6b on erilainen yläkouluille ja lukioille ja ammatillisille oppilaitoksille, mutta muut tehtävät ovat samanlaisia sekä yläkoulun että lukion ja ammatillisten oppilaitosten kirjassa. Mikäli koko luokka tai ryhmä suorittaa tehtäviä on järkevää pyrkiä jakamaan tehtävät niin, että kaikille tehtäville löytyy tekijöitä tai tekijäryhmiä. Tällöin kannattaa varata aikaa myös tehtävien esittelyyn tunnin päätteeksi, jolloin kaikki voivat oppia kaikista tehtävistä.

Tehtävässä 6a on hyödynnetty Nuorten Akatemian vetämää Maailman Kuvat -hanketta 2009–2010, jossa Repu on mukana yhteistyökumppanina. Hankkeen puitteissa tehtiin erilaisia tarinakortteja, joista on valittu tehtävän 6a materiaaliksi. Kaikki alkuperäiset tarinakortit löytyvät Nuorten Akatemian nettisivuilta Maailman kuvat -hankkeen materiaaleista.

Sekä yläkoulun että lukion ja ammattioppilaitosten kirjassa tehtävässä 6b otetaan kantaa lehtikirjoitukseen. Artikkelit löytyvät verkosta oppikirjoissa annetuista osoitteista, ja ne voi myös tulostaa oppilaille paperille. Lukion ja ammattioppilaitosten kirjassa tehtävä vaatii myös tiedonhakua internetistä ja on aiheensa puolesta ehkä oppikirjan haastavin ja ristiriitaisin tehtävä.

Tehtävä 6c tuo esiin sen, kuinka vähän tuotteen lopullisesta hinnasta menee itse tuotteen valmistukseen ja erityisesti valmistajalle. Jotta eri tekijät hinnan jakautumisessa jäsentyisivät, kannattaa poh-

Ihmiset tavara-vuorten takana -luvun tekemana ovat kulutustavaroidemme tuottajien työolot kehitysmaissa ja ns. halpatuontimaissa kuten Kiinassa. Luvun pääviesti on, että maailmantaloudessa yritykset eivät aina toimi oikeudenmukaisesti vaan käyttävät hyväksi köyhien maiden luonnonvaroja ja työvoimaa. Luvussa esitellään tarkemmin kulutuselektroniikan tuotantoon liittyviä epäkohtia, koska se on ollut Repun kampanjoinnin kohde vuonna 2009 ja kampanja jatkuu myös vuosina 2010–2012 uuden hankkeen myötä. Ajokorttitehtävien 6a, 6b ja 6c kautta tulevat esiin myös vaate- ja urheiluvälineiteollisuus ja leluteollisuus (yläkoulun kirja). Lukion ja ammatillisten oppilaitosten kirjassa maailmantalouden epäkohtia viedään vielä hieman syvemmälle esittelemällä ekologisen velan käsite.

Luvussa Ihmiset tavara-vuorten takana siirrytään luonnontieteistä yhteiskuntatieteiden, historian ja yhteiskuntaopin, alueelle. Maantiedon puolelta löytyy myös sisältöalueita, joihin oppikirjassa käsitellyt aiheet sopivat. Historian ja yhteiskuntaopin esiintuoma jatkumo menneisyydestä nykypäivään näkyy erityisesti luvussa käsitellyssä siirtomaahistoriassa, maailman jakautumisessa globaaliin Etelään ja Pohjoiseen sekä globaalitalouden merkityksen pohtimisena. Uskonnon ja elämäntutkimustiedon etiikan teemat tulevat esiin myös tämän luvun yhteydessä.

Tehtävät ja opetusvinkit

Ajokorttitehtävä 5 liittyy kansainväliseen makelTfair-kampanjaan, jossa Repu on ollut mukana vuodesta 2009 alkaen. Verkkotehtävä on osa makelTfair-hankkeen tiedotuskampanjaa, ja sen on tuottanut hollantilainen kansainvälisyyskasvatukseen erikoistunut järjestö Alice O. Tehtävä on suunnattu alun perin 13–15-vuotiaille, mutta se sopii mielestämme myös lukioikäisille, koska aihepiiri on varmasti monille uusi.

Tehtävään kuuluu oppilaan vastauslomake, joka löytyy Word-tiedostona samasta osoitteesta kuin itse verkkotehtäväkin. Tehtävälomakkeen käyttö on vapaaehtoista, mutta se auttaa jäsentämään tehtävää ja tekee etenemisen selkeäksi. Tehtävälomaketta ei tarvitse tulostaa ja liittää tutkimuslomakkeeseen, vaan opettaja voi itse päättää haluaako käyttää lomaketta. Ajokorttitehtävän 5 suorittamista varten tutkimuslomakkeeseen raportoidaan ainoastaan muutamalla rivillä, mitä tehtävästä on opittu. Tutkimuslomakkeen kysymyksiin vastaaminen ei siis edellytä, että kaikki vieraskielinenkin materiaali olisi käyty läpi ja ymmärretty sanasta sanaan. Tätä on hyvä korostaa oppilaille, jos heillä on vaikeuksia ymmärtää esimerkiksi videoita.

Tehtävässä on muutamia linkkejä englanninkielisiin videoihin ja nettisivuihin. Opettajan on hyvä käydä tehtävä läpi ensin itse ja pohtia, miten ohjeistaa oppilaat teh-

tia aluksi esimerkiksi, kuinka suurin osa menee itse **tuotteen tekemiseen** (kuvassa tuotantokulut, materiaalikulut, työntekijän palkkakulut, alihankkijan voitto), kuinka paljon **brändin ylläpitämiseen** (kuvassa tuotekehitys, brändinimen käyttö, brändi-mainonta), kuinka paljon **jälleenmyynnin kuluihin** (rahti ja verot, jälleenmyyjän varasto- ja myymälävuokrat, jälleenmyyjän palkkakulut, jälleenmyyjän mainoskulut) ja kuinka paljon **valtion kassaan** (kuvassa ALV). Kuva on muutaman vuoden takaa kansainvälisestä vaateteollisuuden epäkohtia kritisoivasta Clean Clothes -kampanjasta eivätkä sen tiedot ole välttämättä täysin ajan tasalla. Kuva antaa kuitenkin näkökulman siihen, miten vähän tuotteen valmistukseen käytetään rahaa verrattuna esimerkiksi tuotteen brändin ylläpitoon mainostamisen yms. kautta. Huom! Kuvaan ei ole erikseen merkitty jälleenmyyjän voittoa, vaan se on leivottu sisään jälleenmyyjän kuluihin.

Vinkki

Luvun teemojen yhteyteen sopivat hyvin erilaiset väittelyt ja ristiriitojen pohtiminen.

Yksi tapa osallistaa kaikki oppilaat mukaan keskusteluun on käyttää ns. väitejanaa. Luokkahuone muuttuu väitejanaksi, niin että toisessa päässä huonetta ollaan täysin samaa mieltä ja toisessa päässä täysin eri mieltä. Oppilaille esitetään väite ja heidän tulee valita paikkansa janalla oman mielipiteensä mukaan. Keskelle ei saa mennä seisomaan, vaan on valittava paikka lähempänä jompaakumpaa päätä. Kun kaikki ovat valinneet paikan, pyydetään janan eri kohdissa seisovia oppilaita perustelemaan mielipiteensä. Perusteluiden jälkeen saa vielä vaihtaa paikkaa. Oppilaille on hyvä korostaa, että väitejanassa ei ole kyse ”oikeista” ja ”vääristä” vastauksista.

Sopivia väitteitä luvun teemoihin ovat esimerkiksi:

”Kaikilla kiinalaisilla on oikeus hankkia jääkaappi/oma auto.”

”Kansainvälisillä yrityksillä on moraalinen velvollisuus huolehtia työntekijöidensä hyvinvoinnista myös kehitysmaissa.”

”Kehitysmaiden tulee itse ratkaista

omat ongelmansa.”

”Rikkaiden maiden kuluttajilla on suuri valta ratkaista vaatetuotannon ongelmat.”

Väitejanaa voi tuki käyttää myös muiden lukujen teemojen yhteydessä.

Hyödylliset lähteet ja linkit

Lisätietoa ekologisesta velasta

www.estelle.fi/ekovelka/

Lisätietoa maailmantaloudesta

maailmantalous.net

Lisätietoa tuotannon ongelmista kehitysmaissa ja työntekijöiden oloista

www.cleanclothes.org

www.finnwatch.org (→Julkaisut)

www.makeitfair.fi

www.sask.fi

LUKUUN LIITTYVÄT TEHTÄVÄT:

AJOKORTTITEHTÄVÄ 5:

Eettistä elektroniikkaa? makeITfair on eurooppalaisten järjestöjen kampanja, jossa on tutkittu kulutuselektroniikan valmistajien työoloja tehtaissa, metallien kaivamista ja käytöstä poistetun elektroniikkajätteen hävittämistä. Näistä aiheista on tehty verkkotehtävä, jossa tutustutaan myös metallien kaivajien ja matkapuhelinten tekijöiden elämään niin Kongossa kuin Kiinassa. Mene osoitteeseen www.makeitfair.fi/koulut, josta löydät linkin verkkotehtävään. Sen avulla pääset selvittämään, mitä ja keitä matkapuhelinten valmistuksen takaa löytyy. Sivuilta löytyy tehtävälomake vastaamista varten, ja opettajalta saat lisäohjeita. Raportoi lopuksi tutkimuslomakkeeseen.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 6A:

Lapset ja nuoret työssä. UNICEF on arvioinut maailmassa olevan noin 200 miljoonaa lapsityöntekijää. Tehtaissa tai maataloilla pitkiä työpäiviä tekevän lapsen tai nuoren maailma on hyvin erilainen kuin suomalaisen koululaisen. Nuoret eri puolilla maailmaa haaveilevat silti melko samanlaisista asioista. Lue ohessa olevat Maailman kuvat -tarinat ja valitse niistä yksi. Pohdi, mitä pitäisi tapahtua, jotta tarinassa mainittujen ihmisten elämä voisi muuttua. Mitä yritykset, tehtaiden johtajat tai kuluttajat voisivat tehdä, jotta työn-

tekijöiden elämä helpottuisi? Tee lista muutoksista, joita tarvitaan. Vaihtoehtoisesti voit kirjoittaa kirjeen jonkin tarinan henkilölle.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 6B (YLÄKOULU):

Surullinen satumaaailma. Lue artikkeli Disney-yhtiön alihankkijana toimivasta tehtaasta. Löydät artikkelin osoitteesta: www.sask.fi/julkaisut/tyomaana_maailma_2009/disneyraportti/ tai saat sen opettajaltasi. Kirjoita lyhyt asiakaspalauttekirje tehtaan johtajalle. Kerro siinä mielipiteesi tehdastyöläisten oloista ja miten itse aiot jatkossa suhtautua Disneyn tuotteisiin. Voit myös kirjoittaa mielipidekirjoituksen yleisönosastolle johonkin sanomalehteen.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 6B (LUKIO JA AMMATILISET OPPILAITOKSET):

Kahdenlaisia merirosvoja. Olet ehkä kuullut uutisia, joissa kerrotaan Somalian rannikolla rahtialuksia ryöstävistä merirosvoista. Länsimaat ovat lähettäneet merirosvojen takia alueelle sota-aluksia, ja merirosvoista kirjoitetaan valtamediassa tuomitsevaan sävyyn. Harvemmin uutisissa kuitenkin kerrotaan niistä länsimaisista merirosvoista, jotka ovat salakalastaneet alueella vuosikausia ja tehokkaiden pyyntimenetelmiensä takia vieneet paikallisten kalastajien saaliit. Alueen ryöstökäkalastus liittyy keskeisesti eko-

logisen velan ajatukseen, jossa paikallinen elinkeino ja ruokaturva vakavasti uhattuna länsimaiden toiminnan takia. Voima -lehti kertoo numerossaan 6/09 aiheesta otsikolla ”Somalian kaksi piratismia”. Löydät artikkelin osoitteesta www.voima.fi → lehtiarkisto → Voima 2009 → Somalian kaksi piratismia. Etsi myös sanomalehdistä tai internetistä uutisia Somalian merirosvoista. Niitä löydät helposti esimerkiksi Googlen avulla hakusanoilla ”merirosvot” ja ”Somalia”. Vertaile uutisia Voiman artikkeliin. Pohdi näitä kahta erilaista merirosvouksen muotoa ja mitä niiden taustalla on sekä miten media käsittelee aihetta. Kirjoita pohdiskeleva essee, jonka otsikkona voi olla vaikkapa ”Kahdenlaisia merirosvoja”.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 6C:

Reilu hinta? Oheinen kuva kertoo, kuinka paljon 100 euron lenkkikassusta menee kunkin lenkkarin valmistukseen ja myyntiin osallistuvan tahon kukkaroon. Pohdi yksin tai ryhmässä, mikä olisi mielestäsi reilu jako eri toimijoiden välillä. Kenen työ on raskainta tai vaikeinta? Millaisissa oloissa valmistukseen osallistuvat eri tahot työskentelevät? Tutkimuslomakkeesta löydät saman kuvan. Nyt on sinun vuorosi päättää, miten hinta jaetaan reilusti eri tekijöiden kesken. Perustele myös valintasi.

Vastuullisia kulutusv

Tehtävät ja opetusvinkit

Tehtävän 7 lähdemateriaali, reilun kaupan virtuaalinen oppimisympäristö, on tehty varta vasten Globaalin kuluttajan ajokortti-hanketta varten. Ajatuksena on ollut valita nettipeliin tuotteet, joita nuoret mahdollisesti itsekin käyttävät ja joista on mahdollista löytää Reilun kaupan merkillä sertifioitu vaihtoehto tai Maailmankauppojen suoraan tuottajilta ostama tuote, jonka tekijät tiedetään. Vastuullisten vaihtoehtojen esittelyn ohella nettimateriaalissa päästään toisaalta tutustumaan siihen, mistä tutut tuotteet ylipäänsä tulevat, millaisia asioita niiden viljelyyn tai valmistamiseen liittyy ja mistä Maailmankauppojen toiminnassa sekä Reilun kaupan sertifiointijärjestelmässä oikeastaan on kysymys. Nettimateriaali tarjoaa mahdollisuuden tutustua Reiluun kauppaan myös perusteellisemmin kuin tehtävän 7 tekeminen vaatii esimerkiksi Reilun kaupan videoita katsomalla ja annettuja linkkejä seuraamalla.

Tehtävään 7 on listattu 12 syytä ostaa reilun kaupan tuotteita. Ne on poimittu brittiläisten Miles Litvinoffin ja John Madeleyn kirjasta, jossa esitellään erilaisia reilun kaupan vaikutuksia kuvaavia esimerkkejä ympäri maailmaa. Molemmat kirjoittajat ovat julkaisseet myös muita kirjoja ja artikkeleita mm. ihmisoikeuksista, yritysten vastuusta, taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen kysymyksistä sekä kansainvälisestä kaupasta. Tehtävässä 7 oppilaiden pitää reilun kaupan nettimateriaalin tai muiden lähteiden avulla löytää perustelut kahdelle kirjoittajien esittämälle väitteelle. Tehtävän raportoidakseen oppilaan ei tarvitse käydä kaikkea nettimateriaalia läpi tai tehdä valtavaa tiedonhakua, mutta tarkoituksena on oppia reilun kaupan vaikutusten ohella myös perustelujen hakemista ja esittämistä.

Opettajan oppaan lopussa on liitteenä kaikki kirjoittajien esittelemät 50 syytä ostaa reilun kaupan tuotteita. Niiden joukosta löytyy myös sellaisia esimerkkejä, jotka voivat herättää kysymyksiä, epäilyksiä ja toivottavasti mielenkiintoa etsiä lisätietoa ja perusteluja. Tehtävän voi siis halutessaan muuttaa oppilaille haastavammaksi. Oppilaat voivat myös esimerkiksi valita jonkin nettipelissä esiintyvän tuotteen ja etsiä

Vastuullisia kulutusvalintoja -luvun tavoitteena on osoittaa, että kuluttaja voi tehdä ostoksiaan vastuullisesti ja sitä kautta vaikuttaa ympäristön ja ihmisten hyvinvointiin. Toisaalta toinen luvun pääviesteistä on, että valintojen tekeminen ja maailman muuttaminen ei ole aina helppoa ja ristiriidatonta. Luvussa esitellään kehitysmaiden ihmisten elämän ja toimeentulon parantamiseen tähtäävä Maailmankauppojen toiminta sekä myöhemmin syntynyt Reilun kaupan merkkijärjestelmä, joka on Suomessakin jo melko tunnettu ja

laajalle levinnyt. Lisäksi pyritään hahmottamaan sitä, millaisia päätöksiä ja kompromisseja kuluttajan on tehtävä, jos hän pyrkii huomioimaan sekä ympäristöystävällisyyttä että ihmisten hyvinvointia.

Luvun teemat yhdistyvät maantiedon, historian ja yhteiskuntaopin sekä uskonnon ja elämäntutkimuksen sisältöihin. Vastuullisen kuluttamisen teemaan on hyvä suhtautua avoimesti ja tutkivasti eikä ottaa paineita, vaikka aihe olisi opettajalle itselleenkin uusi.

alintoja

siitä vielä lisätietoa internetistä, selvittää mistä tuotteita voi ostaa Suomessa tai pohtia, miten merkityksellistä reilu kauppa on tuotteen viljelijöille tai valmistajille.

Vinkki

Hyvä ennakotehtävä Reilun kaupan teeman käsittelylle on pyytää oppilaita käymään tavallisessa ruokakaupassa etsimässä Reilun kaupan merkillä varustettuja tuotteita. Löydettyjä tuotteita vertailemalla selviää myös se, että Reilun kaupan merkki ei ole minkään yksittäisen firman tuotemerkki vaan nimenomaan sertifiointimerkki, joka kertoo tuotteen täyttävän tietyt kriteerit. Reilun kaupan merkillä varustettuja tuotteita löytyy monen eri yrityksen valikoimista ja kaikista kaupparyhmistä. Urheiluvälinefirmoista esimerkiksi sekä Hummelilla että Umbrolla on Reilun kaupan merkillä sertifioituja jalkapalloja.

Vinkki

Reilun kaupan esitemateriaaleja voi tilata Reilun kaupan edistämisyhdistykseltä www.reilukauppa.fi -sivujen kautta. Reilun kaupan edistämisyhdistyksen nettisivuilta löytyy useita Reilun kaupan viljelijöiden tarinoita, joita voidaan käyttää aiheen elävöittämisessä tai esimerkiksi aamunavausten materiaalina.

Tehtävä 8/8a on tarkoitettu toimimaan yhteenvetona neljässä luvussa käsitellyistä aiheista. Siinä palataan samoihin tuotteisiin, joita pohdittiin tehtävässä 1. Oppilaat pääsevät siinä arvioimaan omien tietojensa ja toivon mukaan myös tiedonhankintataitojensa kehittymistä sekä arvioimaan vastuullisten kulutusvalintojen tekemisen helppoutta tai vaikeutta omalla kohdallaan.

Tehtävä 8b on vain lukion ja ammatillisten oppilaitosten oppikirjassa. Englanninkielinen Story of Stuff -video on kuitenkin myös jokaiselle opettajalle suositeltava katsottava, sillä se on tiivis ja hauska yhteenveto siitä, miten maailmantalous oikeasti toimii. Videon katsomisessa voi tehdä yhteistyötä koulun englanninopettajan kanssa, joka osaa myös arvioida, minkä ikäisille oppilaille video kannattaa kielitaidon puolesta esittää ja kuinka varmistetaan, että kaikki ymmärtävät siitä olennaisen sisällön. Videon käyttö on siis myös mahdollista yläkoulun puolella, vaikka se ei ole olekaan yläkoulun tehtävävaihtoehtoissa mukana.

Hyödylliset lähteet ja linkit

Lisätietoa reilusta kaupasta

www.maailmankaupat.fi

www.reilukauppa.fi

- 50 syytä ostaa reilun kaupan tuotteita.

Miles Litvinoff ja John Madeley.

Lisätietoa vastuullisesta kuluttamisesta

www.eettinenkuluttaja.net

www.vihreatvaatteet.com

www.eettinenvalinta.fi

LUKUUN LIITTYVÄT TEHTÄVÄT:

AJOKORTTITEHTÄVÄ 7:

Mistä reilut tuotteet tulevat? Reilun kaupan nettipelissä pääset tutustumaan reilujen banaanien, jalkapallojen, kaakaon, laukujen ja puuvillan reittiin tuottajalta kuluttajalle. Samalla opit lisää asioita tutuista tuotteista, Maailmankauppojen toiminnasta ja Reilun kaupan merkkijärjestelmästä. Peli löytyy osoitteesta: www.repu.fi/kouluille. Tutustu peliin ja testaa tietämystäsi tuotteista. Valitse sitten kaksi (2) väitettä oheisesta listasta ”12 syytä ostaa reilun kaupan tuotteita”. Etsi pelin avulla perustelut, miksi valitsemasi väitteet ovat totta. Saat tietysti käyttää myös kaikkia muita tietolähteitä. Raportoi tutkimuslomakkeeseen perustelut.

Oheiset 12 väitettä on poimittu vuonna 2008 suomeksi ilmestyneestä kirjasta ”50 syytä ostaa reilun kaupan tuotteita”. Kirjassa kerrotaan myös perustelut väitteille. Jos haluat, voit pyytää opettajaltasi koko 50 syyn listan ja valita sieltä myös jonkin muun väitteen ja etsiä sille perustelut. Lista löytyy myös nettipelin yhteydestä. Jos haluat tietää, mitä perusteluja kirjoittajat antavat, niin voit lainata kirjan kirjastosta. Keskustelkaa myös luokassa, mihin väitteisiin on hankalampi löytää perusteluja tai epäiletkö jonkin väitteen todenperäisyyttä ja miksi. Entä mikä on sinun mielestäsi paras syy ostaa reilun kaupan tuotteita?

AJOKORTTITEHTÄVÄ 8/8A:

Jostain on aloitettava -omat tuotteet puntarissa. Ensimmäisessä ajokorttitehtävässä pohdit neljän eri valitsemasi tuotteen taakse kätkeytyvää näkymätöntä kulutusta. Sen jälkeen olet tutustunut kulutuksen ympäristövaikutuksiin sekä tavaravuorten taakse kätkeytyvien työntekijöiden olosuhteisiin. Keskustele 4 - 6 hengen ryhmässä, oletko tähän mennessä saanut jotain tarkempaa tietoa alussa valitsemiesi tuotteiden alkuperästä. Kuka tuotteen mahdollisesti on valmistanut ja missä olosuhteissa? Onko tuotteesta olemassa Reilun kaupan merkillä varustettu vaihtoehto tai muuten eettisempi vaihtoehto? Miten välttämätön tuote on sinulle ja olisitko valmis luopumaan siitä? Miten voisit vaikuttaa siihen, missä oloissa tuotteita valmistetaan ja miten ne vaikuttavat ympäristöön? Katso tutkimuslomakkeesta ohjeet raportointiin.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 8B

(LUKIO JA AMMATILISET OPPILAITOKSET):

Story of Stuff. Story of Stuff eli tavaroiden tarina on 20 minuutin mittainen video siitä, mistä tavarat tulevat ja minne ne menevät. Ketju etenee luonnonvarojen käyttöönotosta tavaroiden tuotannon, jakelun ja kulutuksen kautta jätteenkäsittelyyn. Video kertoo, mikä tässä ketjussa menee pieleen ympäristön ja ihmisten hyvinvoinnin kannalta. Filmi on samaan aikaan hauska, provosoiva ja täynnä tietoa, ja sen on nähnyt internetissä jo seitsemän miljoonaa ihmistä. Englanninkielinen video löytyy osoitteesta: www.storyofstuff.com Tehtävänäsi on katsoa filmi ja kirjoittaa sen jälkeen suomeksi yhteenveto tavaroiden tarinan eri vaiheista. Nämä vaiheet on filmissä jaoteltu seuraavasti: extraction, production, distribution, consumption ja disposal. Tee jokaisesta viidestä vaiheesta noin 3-7 lauseen yhteenveto. Katso tutkimuslomakkeesta ohjeet raportointiin.

Vähän kulutuskritiikkiä, kiitos!

© Gaurav Gaur/Social Activist, Courtesy of Photoshare 2008

Vähän kulutuskritiikkiä, kiitos! siirtää näkökulman kulutuksen vaikutuksista mm. sen pohtimiseen, miksi me kulutamme ja kuka meitä käskää kuluttamaan. Luvun tarkoituksena on antaa eväitä arvioida kriittisesti nykyistä kulutuksen jatkuvaan kasvuun perustuvan elämäntavan kestävyyttä. Tärkein viesti on kuitenkin osoittaa, että tulevaisuus on nuorten tehtävä eikä jotain, jota voimme vain pelonsekaisesti tai voimattomina odottaa tapahtuvaksi ja johon ei voi vaikuttaa.

Luvun teemat liittyvät kulutuskulttuurin ja mainonnan kriittisen tarkastelun kautta erityisesti mediakasvatuksen teemoihin. Kuvataiteen ja äidinkielen tunnit ovat luonteva paikka toteuttaa ajokorttitehtäviä 9 ja 10. Myös historian, yhteiskuntaopin, uskonnon ja elämänskatsomustiedon opetussuunnitelmien sisällöistä löytyy aiheita sivuavia teemoja.

Tehtävät ja opetusvinkit

Tehtävässä 9 hyödynnetään vuosittain järjestettävää Mainoskupla-vastamainoskilpailua, jonka materiaalit löytyvät internetistä. Tehtävän alustamiseksi on hyvä

katsoa yhdessä joitakin mainoksia ja pohtia niiden viestiä ja tarkoitusta sekä niiden herättämiä tunteita. Osa vastamainoksista voi olla vaikeasti ymmärrettäviä tai herättää provosoivina kielteisiäkin tunteita. Keskustelussa voidaan käsitellä sitä, mikä oppilaiden mielestä on hyvä vastamainos ja mikä ehkä ylilyönti. Nuoremmille oppilaille on helpointa aloittaa vastamainoksen suunnittelu olemassa olevista mainoksista, niin että lähdetään muokkaamaan esimerkiksi lehdistä leikattuja mainoksia. Oppilaita voi pyytää etukäteen tuomaan kotoa lehtiä ja mainoksia. Lukioikäiset voivat ehkä lähteä suunnittelemaan vastamainosta myös irrallaan valmiista mainoksista pohtimalla, mitä ilmiötä tai ajankohtaista aihetta itse haluaisivat kritisoida ja miten aiheen voisi kääntää mainonnan kielelle.

Tehtävä 10 antaa tulevaisuuden tekemisen nuorten tehtäväksi. Yläkoulun kirjassa tehtävä on konkretisoitu pohdinnaksi siitä, millaiselta näyttää oppilaan oma arkipäivä 15 vuoden kuluttua. Lukion ja ammatillisten oppilaitosten kirjassa aihetta voi lähestyä myös yleisemmällä tasolla. Vaihtoehtona on kirjoittaa aiheesta aine

tai essee tai toteuttaa tehtävä sarjakuvan keinoin tai yläkoulussa myös piirtämällä kuva tulevaisuuden ympäristöstä. Sarjakuvan tekemiseen sopii mm. Maailman kuvan -hankkeessa käytetty sarjakuvan piirtämisen ohjeistus, joka löytyy esimerkiksi: www.nuortenakatemia.fi → Opettajalle → Materiaalit → Aihekokonaisuudet → Kestävä kehitys

Hyödylliset lähteet ja linkit:

www.alaosta.fi

www.kulutus.fi

- *Maailman tila 2004. Teemana kulutus.*

- *Olimme kuluttajia: neljä tarinaa vuodesta 2023. Roope Mokka ja Aleksi Neuvonen.*

- *Sarasvatini hiekkaa. Risto Isomäki.*

LUKUUN LIITTYVÄT TEHTÄVÄT:

AJOKORTTITEHTÄVÄ 9:

Tee vastamainos. Mainosmaailman kieltä käyttävät myös vastamainokset. Vastamainokset kritisoivat kaupallista mainontaa ja kulutuskulttuuria. Ne käyttivät huumoria ja nasevuutta kuten kaupalliset mainoksetkin, mutta niiden taustalla on usein vakavia aiheita ja kritiikkiä. Vastamainokset käyttävät usein samaa tyyliä kuin kaupalliset mainokset, jolloin niitä voi ensisilmäyksellä luulla ”oikeiksi” mainoksiksi. Yritysten logot ovat kuitenkin yritysten omaisuutta joten niiden käyttö aivan samanlaisena on kielletty.

Suomessa lasten ja nuorten ympäristöjärjestö Luonto-Liitto ja Voima-lehti järjestävät vuosittain vastamainoskilpailun nimeltään Mainoskupla. Ohessa on vuoden 2008 kilpailun ammattilaissarjassa 2. sijan voittanut Tommi Turusen vastamainos. Lisää mainoksia löydät nettisivuilta www.mainoskupla.fi. Tehtävänäsi on nyt suunnitella oma vastamainos, joka ottaa jollain tavoin kantaa kuluttamiseen ja sen aiheuttamiin ongelmiin. Voit ottaa lähtökohdaksi esimerkiksi jonkun tuotteen, yrityksen tai olemassa olevan mainoksen, jota lähdet muokkaamaan vastamainokseksi. Voitte myös ideoida töitä yhdessä ja toteuttaa ne esimerkiksi pareittain.

Tässä kirjassa on kerrottu paljon kuluttamisen aiheuttamista ongelmista ja esimerkiksi epäkohdista työntekijöiden oloissa. Vastamainosta miettiessä voit esimerkiksi miettiä, miltä tutut mainoslauseet tuntuvat sen jälkeen, kun olet tutustunut kulutuselektroniikan valmistuksen epäkohtiin tai ekologiseen jalanjälkeen. Muistathan vastamainosta tehdessäsi, että yritysten logoja ei saa käyttää sellaisenaan, mutta niitä voi muokata. Vastamainoksen voit tehdä piirtämällä tai tietokoneella. Joissain mainoksissa pelkkä tekstikin voi riittää ilman kuvia. Silloin tekstin asettelu, värit, koko ja tyyli nousevat tärkeämpään asemaan.

AJOKORTTITEHTÄVÄ 10 (YLÄKOULU):

Tulevaisuus ei tule vaan se tehdään.

Millaisessa maailmassa haluat elää 15 vuoden kuluttua? Oletko optimisti vai pessimisti? Tarvitaanko Alexin mainitsemaa universumin ekodiktiaattoria? Tehtävänäsi on kuvitella, millainen on oma päiväsi 15 vuoden kuluttua. Millaisessa kodissa heräät aamulla, mitä syöt päivän aikana, millä liikut mahdolliseen työ- tai opiskelupaikkaasi, miltä näyttää ympäristö,

AJOKORTTITEHTÄVÄ 10 (LUKIO JA AMMATILISET OPPILAITOKSET):

Tulevaisuus ei tule vaan se tehdään. Miltä maailma näyttää 15 vuoden kuluttua? Miten asumme, mitä syömme ja miten liikumme paikasta toiseen. Miltä näyttää ympäristömme ja millaista tekniikkaa kodeissa ja työpaikoilla käytetään? Oletko optimisti vai pessimisti maapallon tulevaisuuden suhteen? Toteuta tehtävä kirjoittamalla essee tai piirtämällä sarjakuva. Älä epäröi päästää mielikuvitustasi valloilleen, sillä tekniikka voi oikeasti muuttua valtavaa

vauhtia. Jos mennään ajassa 15 vuotta taaksepäin, niin silloin nuorilla ei ollut kännyköitä, mp3-soittimia tai läppäreitä eikä internetin käyttökään ollut vielä yleistä. Mitä tahansa voi siis tapahtua seuraavankin 15 vuoden aikana. Jos tulevaisuuden visiointi tuntuu vähän lapselliselta, niin kannattaa lainata kirjastosta esimerkiksi Roope Moka ja Aleks Neuvosen toimittama mainio Olimen kuluttajia-kirja, jossa visioidaan neljä erilaista tarinaa vuoden 2023 maailmasta. Risto Isomäen ekotrilleri Sarasvatin hiekkaa on puolestaan huima jännitystarina maailmasta, jossa ilmastonmuutoksen seuraukset maapallolla alkavat näkyä ja tuntua. Suosittelemme!

© Tommi Turunen

millaista tekniikkaa kodeissa ja työpaikoilla käytetään? Raportoi tulevaisuuden kuvitelmasi kirjoittamalla aine tai piirtämällä esimerkiksi sarjakuva tai tulevaisuuden koti tai maisema. Tässä tehtävässä saat päästää myös mielikuvituksesi valloilleen, sillä esimerkiksi tekniikka voi muuttua valtavaa vauhtia. Jos mennään ajassa 15 vuotta taaksepäin, niin silloin nuorilla ei ollut kännyköitä, mp3-soittimia tai läppäreitä eikä internetin käyttökään ollut vielä yleistä. Mitä tahansa voi siis tapahtua seuraavankin 15 vuoden aikana.

Tulevaisuuden tekijät

Tulevaisuuden tekijät -luvun tarkoituksena on antaa oppilaille ajatuksia siitä, miten ja missä he voivat itse toimia ja vaikuttaa asioiden muuttamiseksi. Luvussa annetaan vinkkejä mahdollisista toimintatavoista ja linkkejä yhdistyksiin, jotka vaikuttavat eri tavoin muuan muassa ympäristönsuojelun tai vastuullisen kuluttamisen edistämiseksi. Olemme halunneet esitellä nimenomaan kansalaisjärjestöjä, koska koulun oppikirjat eivät välttämättä esittele järjestöjä vaikuttamismuotoina kovin laajasti. Osa järjestöistä on myös nuorisojärjestöjä, joiden toiminnassa nuorten osallistumisella on keskeinen rooli.

Tehtävä 10+1 sopii hyvin projektityöksi ja toteuttaa sekä yläkoulun että lukion osallistuvaa ja aktiivista kansalaisuutta edistävän aihekokonaisuuden tavoitteita. Toivottavasti eri aineiden opettajat tekevät myös parhaansa oppilaiden tukemiseksi mikäli tehtäviä halutaan toteuttaa kouluympäristössä.

Tehtävät ja opetusvinkit

Tehtävä 10+1 antaa oppilaiden valita itse oman tapansa vaikuttaa. Vaihtoehtoja kannattaa ideoida yhdessä koko ryhmän kanssa ja huolehtia siitä, että erilaiset tavat tulevat mainituiksi. Mieli-pidekirjoitus on aivan yhtä hyvä kuin mielenosoitus! On selvää, että kaikki oppilaat eivät tunne ”julkista” vaikuttamista tai kannanottamista omakseen, mutta toivomme opettajan rohkaisevan mahdollisuuksien mukaan kokeilemaan sitä ainakin tämän kerran. Ryhmätyö on jälleen kerran sallittua ja jopa suositeltavaa.

Lopuksi

Tehtävän 10+1 suoritus voi jäädä oppilaiden omalle vastuulle ja omalla ajalla toteutettavaksi. Olisi kuitenkin hyvä, jos kokemukset jaettaisiin jossain vaiheessa koko luokan kesken, niin että jokainen voisi jakaa tuntemuksensa omasta vaikuttamistyöstään. Tällainen hetki olisi luonnollisesti myös hyvä paikka antaa palautetta Globaalin kuluttajan ajokortin -suorittamisesta ja tutkimuskirjojen annista ylipäänsä. Pyrimme tekemään

alkuvuodesta 2010 sähköisen palaute-lomakkeen oppilaille, jotka suorittavat Globaalin kuluttajan oppikirjan ajokorttitehtäviä. Linkki siihen löytyy nettisivuiltamme www.repu.fi → kouluille.

LUKUUN LIITTYVÄ TEHTÄVÄ:

AJOKORTTITEHTÄVÄ 10+1:

Nyt on sinun vuorosi toimia. Nea, Iida, Alex ja Saku ovat päättäneet, miten he haluavat vaikuttaa, mutta vaihtoehtoja on yhtä monta kuin on ihmisiä. Tässä tehtävässä saat itse päättää, mikä on sinun tapasi toimia. Voit esimerkiksi:

- kommentoida jotain kulutusaiheista blogia esimerkiksi www.kulutus.fi -sivuilla
- lähettää mieli-pidekirjoituksen sanomalehteen tai asiakaspalautteen johonkin yritykseen
- järjestää vastamainosnäyttelyn tai osallistua Mainoskupaan
- haastaa koulusi, seurakuntasi tai kaupunkisi hakemaan Reilun kaupan arvonimeä
- pitää esitelmän vesi- tai hiilijalanjäljestä
- osallistua jonkun kansalaisjärjestön tapahtumaan
- järjestää Älä osta mitään -päivän tai Nuukuusviikon tapahtuman koulussasi
- kertoa Reilun kaupan jalkapalloista omalle joukkueellesi.

Voitte keksiä yhdessä luokassanne lisää vaihtoehtoja ja toteuttaa tehtävän myös porukalla. Muista myös, että vaikka mieli-pidekirjoitustasi ei julkaistaisi, se ei tarkoita epäonnistumista. Olet silti ottanut kantaa omalla toiminnallasi. Raportoi tutkimuslomakkeeseen oma tapasi vaikuttaa.

Lopuksi

Globaalin kuluttajan ajokortti -hankkeen oppikirjoja on nyt työstetty yli puoli vuotta. Lopputulokseen ovat vaikuttaneet oppimateriaalia testanneen yläkoulun pilottiryhmän ja heidän opettajansa kommentit sekä Repun vapaaehtoisten, työntekijöiden ja muiden ihmisten ja yhteistyökumppanien kanssa käydyt keskustelut, jotka ovat antaneet monenlaisia näkökulmia aiheen käsittelyyn. Lämpimät kiitokset kaikille oppimateriaalin työstämisessä eri tavoin mukana olleille!

Suurin haaste kulutus kriittisen oppimateriaalin työstämisessä on, että se tekee jokaisesta kuluttajasta tavallaan syyllisen. Syyllistyminen voi antaa motiivin asioiden muuttamiseksi, mutta se voi myös aiheuttaa vastareaktion asioiden kieltämisen ja torjumisen. Aikuisen reaktiot eivät ehkä tässä suhteessa eroa juurikaan nuorten reaktioista. Globaalin kuluttajan oppikirjan tarkoituksena ei ole kuitenkaan osoittaa nuoria syyllisiksi vaan rohkaista heitä suhtautumaan asioihin kriittisesti ja etsimään oma tapansa vaikuttaa. Tasapainon löytäminen yksilön valintojen ja yhteiskunnassa vaikuttavien megatrendien ja kuluttamisen ”pakon” välillä on suuri haaste. Yhden ihmisen ostopäätös ei vielä muuta maailmaa, mutta kun valintansa perustelut tekee julkiseksi ja kertoo muillekin, ollaan jo lähempänä maailman muuttumista.

Nuorilla on onneksi mahdollisuus katsoa kriittisemmin menneisyyttä, joiden päätöksissä he eivät ole olleet osallisina. He elävät jo uudessa maailmassa, jossa esimerkiksi ilmastonmuutos on tosiasia ja sen hillitseminen toivottavasti pian arkipäivää. Vuonna 2009 lanseeratun Älä ruoki lamaa -kampanjan alkaessa luin sanomalehden yleisönosastoilta ilokseni nuorten mielipidekirjoituksia, jossa he pohtivat kyseisen kampanjan moraalista ja sitä, mihin yhtäkkiä katosi päättäjien huoli ympäristön tuhoutumisesta. Mielestäni meidän kasvattajien ja opettajien tehtävänä on kuunnella ja tukea niitä signaaleja, joilla nuoret osoittavat vastuuta tulevaisuuden tekemisestä. Kun merenpinta uhkaa nousta jopa metreillä ja lapset tekevät yritysten yhteiskuntavastuuraportteista huolimatta edelleen hikipajoissa vaatteita ja leluja toisille lapsille, niin pahin virhe opettajilta on leimata ”kirkasotsaisuus” ja ”maailman pelastaminen” vain nuoruuden haihatteluksi.

Nuorten rohkaiseminen tulevaisuuden tekijöiksi on kirjan tärkeimpiä tavoitteita. Olimme kuluttajia: neljä tarinaa vuodesta 2023 -kirjan tekijät kiteyttävät oman teoksensa kirjoittamisen syyksi:

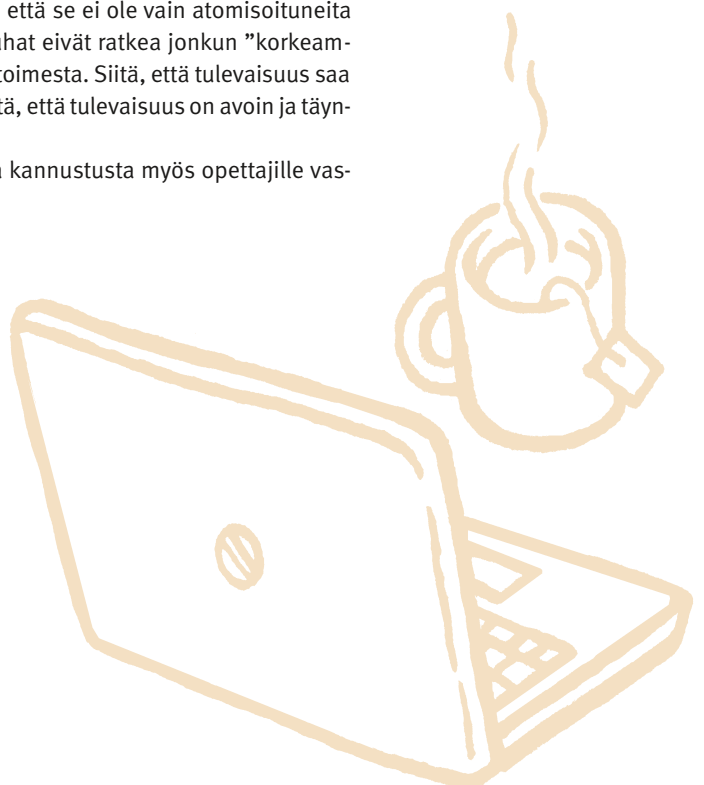
”... jotta oppisimme ajattelemaan ja ennen kaikkea puhumaan yhteisestä tulevaisuudesta. Siitä, että se ei ole vain joukko valtavia ulkoisia uhkia. Siitä, että se ei ole vain atomisoituneita pieniä tekoja siellä täällä. Siitä, että tulevaisuuden suuret uhat eivät ratkea jonkun ”korkeamman voiman”, ”näkymättömän käden” tai ”suuren johtajan” toimesta. Siitä, että tulevaisuus saa suuntansa myös siitä, millaiseksi ihmiset sen kuvittelevat. Siitä, että tulevaisuus on avoin ja täynnä tilanteita, joissa on mahdollista vaikuttaa.”

Toivon, että Globaalin kuluttajan oppikirja antaa eväitä ja kannustusta myös opettajille vastuullisen tulevaisuuden kuvitteluun ja toteuttamiseen.

Anni Välikangas

Maatalous-metsätieteen maisteri, ympäristönsuojelutiede
Kasvatustieteen yo, luokanopettaja

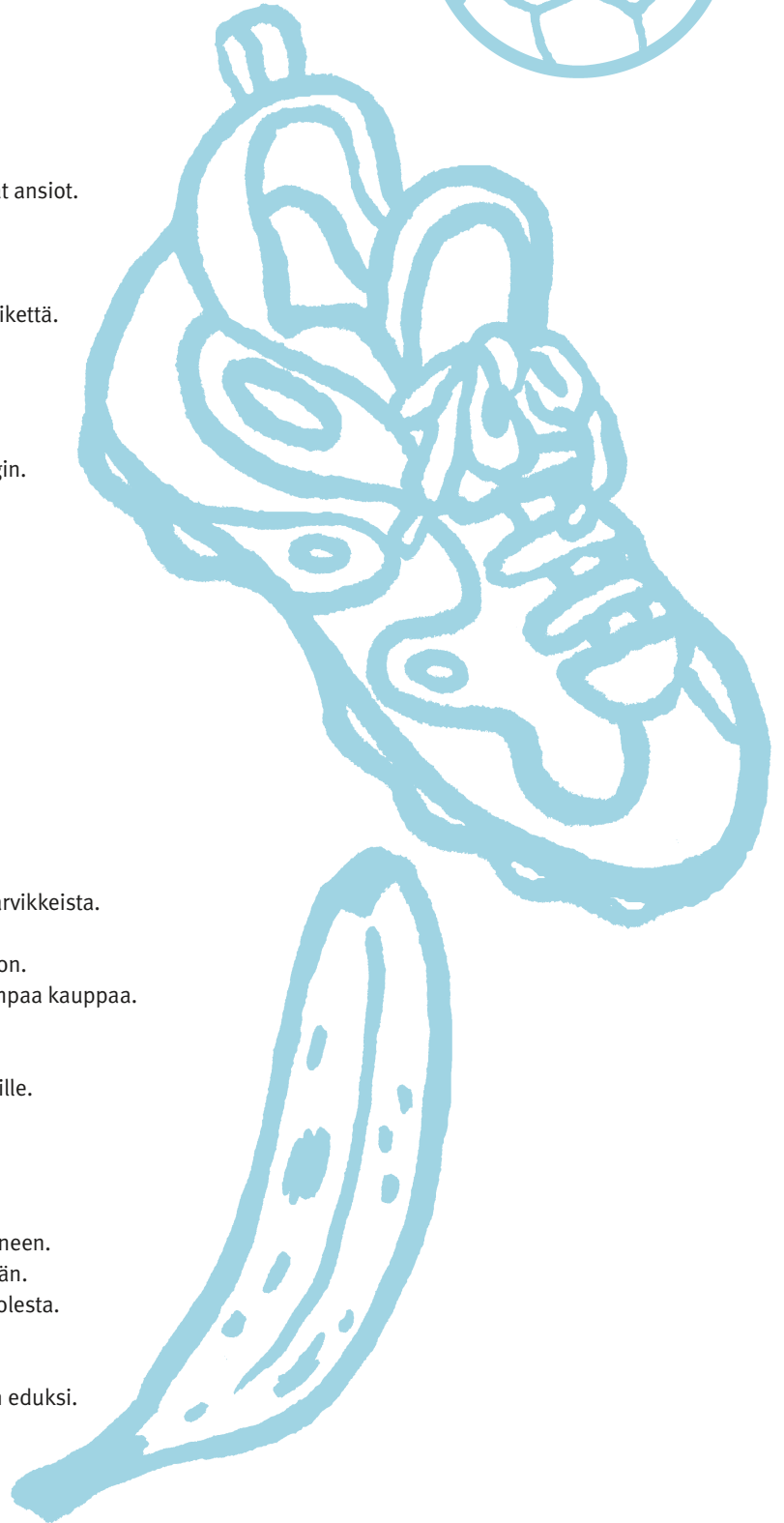
Globaalin kuluttajan ajokortti -hankkeen koordinaattori
Reilun kaupan puolesta Repu ry

Liite

50 SYYYTÄ OSTAA REILUN KAUPAN TUOTTEITA

1. Tuette järjestelmää, joka hyödyttää köyhiä
2. Maksatte pienviljelijöille reilumman hinnan.
3. Voitte luottaa ostamiinne tuotteisiin.
4. Autatte tuottajia uskomaan huomiseen.
5. Teette kaupasta demokraattisempaa.
6. Annatte kehitykselle ihmiskasvot.
7. Takaatte plantaasityöläisille elämiseen riittävät ansiot.
8. Voimaannutatte naisia ja tyttöjä.
9. Suotte toivoa kahvinviljelijöille.
10. Pelastatte puuvillanviljelijän hengen.
11. Olette osa kansainvälistä maailmanlaajuista liikettä.
12. Julistatte epäreilun kaupan pätkähulluksi.
13. Nautitte ylpeiden tuottajien aidosta laadusta.
14. Saatatte lapsen koulutielle.
15. Jatkatte köyhyyden siirtämistä historiaan.
16. Teette kaupungistanne reilun kaupan kaupungin.
17. Rakennatte luottamusta, madallatte riskiä.
18. Edistätte ihmisten terveyttä.
19. Edistätte ihmisoikeuksia.
20. Vapautatte matonkutojalapset.
21. Ohitate välikädet
22. Nostatte maljan paremmalle maailmalle.
23. Muutatte monen ihmisen elämän.
24. Anna kenkää pahoille palloille.
25. Teette lopun torjunta-ainemyrkytyksistä.
26. Matkustatte huomaavaisesti
27. Olette maan ystävä.
28. Lopetatte lasten riiston.
29. Nostatte velkataakan köyhien harteilta.
30. Kieltäydyste geneettisesti muunnelluista elintarvikkeista.
31. Teette jotain hienoa huonekaluillenne.
32. Jälleenrakennatte ihmisten elämän ja elinkeinon.
33. Panette monikansalliset yhtiöt käymään reilumpaa kauppaa.
34. Teette lopun riistopajoista.
35. Sijoitate pitempiaikaiseen suhteeseen.
36. Osoitate solidaarisuutta palestiinalaisviljelijöille.
37. Kurotatte kohti tavoitteita.
38. Olette edistysellinen kahvinjuoja.
39. Annatte toivoa nälkäiselle maalle.
40. Osallistutte osuustoimintaan.
41. Todistatte vapaan kaupan älyniekkojen erehtyneen.
42. Panette huomisen yritykset toimimaan jo tänään.
43. Äänestätte kaupan oikeudenmukaisuuden puolesta.
44. Nautitte makeammasta mausta.
45. Juhlitte kahdesti vuodessa.
46. Panette markkinat toimimaan oikeasti köyhien eduksi.
47. Sijoitate reiluun kauppaan.
48. Pidätte perheet ja yhteisöt yhdessä.
49. Puolustatte monimuotoisuutta.
50. Muutatte maailmaa!

Lähde: 50 syytä ostaa reilun kaupan tuotteita. Miles Litvinoff ja John Madeley. 2008.

Lähteet ja lisätietoa:

Kirjoja:

Elävä planeetta: Ratkaisuja maailman ympäristöongelmiin. Helena Telkänranta.

Kaikesta jää jälki: puheenvuoroja ympäristöä säästävistä valinnoista.

Maailman tila 2004. Teemana kulutus.

Olimme kuluttajia: neljä tarinaa vuodesta 2023. Roope Mokka ja Aleksi Neuvonen.

Pysäytä ilmastonmuutos: suomalaisen arjen valintoja. Katja Antila.

Sarasvatin hiekkaa. Risto Isomäki.

50 syytä ostaa reilun kaupan tuotteita. Miles Litvinoff ja John Madeley.

Internet-lähteitä:

www.alaosta.fi

www.alyttomyystesti.fi

www.cleanclothes.org

www.estelle.fi/ekovelka/

www.fcrn.org.uk

www.finnwatch.org

www.footprintnetwork.org

www.gloaalivastuu.fi

www.globbarit.fi

www.ilmastotalkoot.fi

www.ilmasto.org

www.kansainvalisyyskasvatus.net

www.maailmankaupat.fi

www.maailmankoulu.fi

maailmantalous.net

www.makeitfair.fi

www.polttavakysymys.fi

www.reilukauppa.fi

www.sask.fi

www.sll.fi/luontojaymparisto/kestava/

www.storyofstuff.com

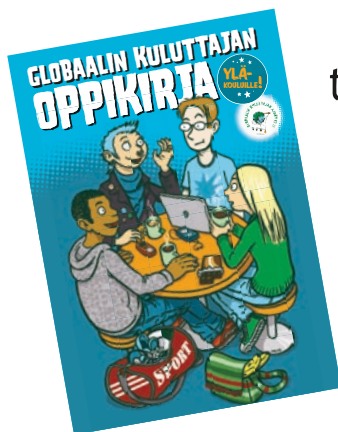
www.vesijalanjalki.org

www.waterfootprint.org

www.wwf.fi/tiedotus/raportit/ → Living planet report 2008.

www.ytv.fi

Tämä opettajan opas on tarkoitettu tueksi niille opettajille, jotka käyttävät yläkouluille ja lukioille sekä ammatillisille oppilaitoksille tehtyjä Globaalin kuluttajan oppikirjoja. Opettajan opas sisältää käytännön ohjeita tehtävien ja Globaalin kuluttajan ajokortin suorittamiseen sekä kirjojen hyödyntämiseen peruskoulun ja lukion oppiaineiden tavoitteiden ja sisältöjen käsittelyssä. Lisäksi oppaassa annetaan oppilaan

kirjan rakennetta noudattaen taustatietoa eri lukujen teemoista sekä opetusvinkkejä, lähteitä ja linkkejä lisätietojen löytämiseen.

